
Izzivi varstva kulturne dediščine gasilstva v Sloveniji v 21. stoletju

Strokovni posvet Komisije za zgodovino požarnega varstva in gasilstva ter
kulturne dediščine Gasilske zveze Slovenije

Izročki predavanj in prispevki drugega sklopa

Dom kulture Ig, 9. maj 2026

S posvetom želimo med drugim pripraviti teren za redno izobraževanje članov zgodovinskih komisij, ki delujejo v gasilskih društvih, jih seznaniti z načinom delovanja slovenskih muzejev, stanjem zbirk v Slovenskem gasilskem muzeju dr. Branka Božiča v Metliki, restavratorsko-konservatorskimi postopki obnove stare gasilske opreme, urejanju in vodenju muzejskih zbirk, rokovanju z arhivsko dokumentacijo in poudariti pomen gasilskih domov kot nepremične kulturne dediščine.

Komisija za zgodovino požarnega varstva in gasilstva ter kulturne dediščine

Program posveta

Sklop I: Društveno in/ali institucionalno varstvo dediščine gasilstva na Slovenskem

9.00–9.05	Zlatko Usenik, župan občine Ig
9.05–9.15	Janko Cerkvenc, predsednik Gasilske zveze Slovenije
Pomen in vloga gasilskega muzeja za Gasilsko zvezo Slovenije
9.15–9.30	mag. Marija Brus, skrbnica pooblaščenih muzejev, Direktorat za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo
Mreža državnih in pooblaščenih muzejev v Sloveniji – način njihovega financiranja in naloge
9.30–9.45	Jerneja Jelovčan Koselj, višja kustosinja Slovenskega gasilskega muzeja dr. Branka Božiča v Metliki (SGM)
Stanje in predlog prenove zbirke SGM
9.45–10.00	Vprašanja in razprava
10.00–10.20	doc. dr. Mateja Jemec Tomazin, raziskovalka na Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Predlog programa usposabljanja za gasilskega kronista/dokumentalista
10.20–10.35	Vprašanja in razprava
10.35–11.00	Odmor

Sklop II: Skrb za premično in nepremično kulturno dediščino v gasilskih društvih

11.00–11.20	Drago Štimec, konservatorsko-restavratorski svetovalec, Tehniški muzej Slovenije
Praktični primeri restavriranja predmetov gasilske tehniške dediščine
11.20–11.40	mag. Tita Porenta, muzejska svetnica, Muzeji radovljiske občine
O urejanju in vodenju muzejskih zbirk
11.40–12.00	mag. Mitja Sadek, arhivski svetovalec, Zgodovinski arhiv Ljubljana
Skrb za dokumentarno in arhivsko gradivo slovenskega gasilstva
12.00–12.20	mag. Dušan Štepec, konservatorski svetnik, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Gasilski domovi kot nepremična kulturna dediščina
12.40–13.00	Vprašanja in razprava
13.00–13.15	Franc Bradeško, predsednik Komisije za zgodovino požarnega varstva in gasilstva ter kulturne dediščine GZS
Sprejem zaključkov posveta

Mreža državnih in pooblaščenih muzejev v Sloveniji – način njihovega financiranja in naloge

ali

Premična kulturna dediščina in muzeji v Sloveniji – statusi in financiranje

Mag. Marija Brus, skrbnica pooblaščenih muzejev, Direktorat za kulturno dediščino
Ministrstva za kulturo RS

O predavateljci:

Marija Brus je mag. zgodovinskih znanosti, zaposlena na Direktoratu za Kulturno dediščino Ministrstva za kulturo RS. Kot skrbnica pooblaščenih muzejev ima vpogled v delovanje in financiranje muzejev, ki izvajajo državno javno službo v Sloveniji. Ob tem deluje tudi na področju prometa s predmeti kulturne dediščine in sodeluje pri drugih strokovnih nalogah, ki se nanašajo na muzeje in premično kulturno dediščino.

O predavanju:

Osredotočeno na dediščino gasilstva bo predstavila možne statuse premične dediščine v zasebni lasti ter bistvene poudarke organizacije in financiranja muzejev. Predstavljene bodo prednosti in omejitve za predmete, ki so kulturna dediščina, nacionalno bogastvo, spomenik državnega pomena in spomenik lokalnega pomena, možni statusi muzejev, ki so vpisani v razvid muzejev pri Ministrstvu za kulturo, in financiranje iz različnih virov.

V predstavitvi se bo posvetila naslednjim področjem:

- Kdaj je predmet premična kulturna dediščina
- Pomen in možnosti pridobitve statusa nacionalnega bogastva
- Premični spomenik državnega pomena
- Premični spomenik lokalnega pomena
- Ustanovitev muzeja
- Vpis muzeja v razvid pri Ministrstvu
- Izvajanje državne javne službe muzejev
- Državni in pooblaščen muzeji
- Financiranje iz javnih sredstev
- Financiranje iz drugih virov

Stanje in predlog prenove Slovenskega gasilskega muzeja dr. Branka Božiča v Metliki

Jerneja Jelovčan Koselj, višja kustosinja, Gasilska zveza Slovenije

O predavateljici:

Študij je Jerneja Jelovčan Koselj z diplomom iz gasilske terminologije končala kot uni. dipl. slovenistka. Leta 2008 je postala zunanja sodelavka Muzejev radovljjske občine, po opravljenem strokovnem izpitu za kustosa je bila od leta 2018 koordinatorka evropskega projekta DiStory, nato pa kustosinja pedagoginja. Posvečala se je razvoju pedagoško-andragoških programov za različne ciljne skupine obiskovalcev, s poudarkom veččutnega interdisciplinarnega doživljanja razstav, ter delu z obiskovalci s posebnimi potrebami. Po zaposlitvi na GZS kot strokovna sodelavka za gasilski tisk leta 2023 je konec leta 2025 nastopila delo kustosinje Slovenskega gasilskega muzeja dr. Branka Božiča v Metliki. Je avtorica in soavtorica muzejskih pedagoških programov, razstav, delavnic, knjižnih del in več prispevkov različnih področij. Več kot 30 let je aktivna v domačem gasilskem društvu, kjer je opravljala različne organizacijske in operativne funkcije ter se redno udeležuje tečajev za specialnosti in usposabljanj, nazadnje za gasilsko častnico.

O predavanju:

Bliskovit razvoj zadnjih nekaj desetletij vpliva na človekov način dojemanja sveta. Prioritete in vrednote so se spremenile. Življenjske trende usmerjajo spletna priporočila, ki se bliskovito menjajo, čemur sledijo vsa področja, tudi muzejsko ni nobena izjema.

Slovenski gasilski muzej dr. Branka Božiča v Metliki je s svojo dolgoletno osnovno klasično postavitvijo in z manjšimi dopolnitvami in zadnjo večjo prenovo leta 2009 postavljen pred velik izziv: kako učinkovito posodobiti razstavo in s tem ohraniti duh časa razvoja gasilstva kot temeljnega stebra v sistemu zaščite in reševanja.

Zamisli in želja za prenovo ali vsaj popestritev muzejske zbirke je na pretek, a k temeljni prenovi moramo pristopiti premišljeno ter postopno z dobro dodelanim načrtom. Pred tem si moramo odgovoriti še na nekaj pomembnih vprašanj, kot so: kakšen bo strateški načrt muzeja, bo muzej v Metliki zgodovinski muzej samo s prikazom začetkov gasilstva, bo poudarek na razvoju gasilstva ali bo vanj vnesen tudi prikaz sodobnega stanja slovenskega prostovoljnega gasilstva, kaj bo glavni poudarek razstave, in kdo so ciljne skupine obiskovalcev ... Po postavljenih ciljih se bo začelo naše načrtovanje sprememb postavitve, snovanja pedagoško-andragoških programov, promocijskih aktivnosti in morda z ustrezno finančno podporo tudi celostna prenova muzeja.

Predlog programa usposabljanja za gasilskega kronista/dokumentalista

Doc. dr. Mateja Jemec Tomazin, raziskovalka na Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti

O predavateljici:

Doc. dr. Mateja Jemec Tomazin je slovenska jezikoslovka, ki je doktorirala leta 2009. Pri šestih letih je vstopila v gasilsko organizacijo in je višja gasilska častnica II. Redno sodeluje kot predavateljica na temeljnih in dopolnilnih usposabljanjih ter je soavtorica gradiv za predmet Osebnost gasilca in izobraževanje. V domačem gasilskem društvu pripravlja monografijo ob 130-letnici ustanovitve društva. Svojo poklicno pot je začela v Dokumentaciji *Dela* in opravila strokovni izpit za dokumentalistko. Dve leti je poučevala slovenščino na univerzi v Münchnu. Od leta 2010 dela na Oddelku za terminologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, kjer se ukvarja z vodenjem terminoloških skupin in sodeluje v Terminološki svetovalnici. V okviru Inštituta vodi Jezikovnotehnološki razvojni center – JetRCe.

Pri svojem raziskovalnem delu se posveča razvoju terminologije v slovenščini, zlasti pravni in gasilski terminologiji. V letu 2025 je izšel *Gasilski terminološki slovar*, pri katerem je vodila delo več kot 20 strokovnjakov z različnih ožjih področij gasilstva. Slovar je izšel v knjižni obliki in je prosto dostopen prek spletišča Terminologišče skupaj z drugimi terminološkimi slovarji slovenskega jezika. Ukvarja se tudi z vključevanjem frazeologije v strokovni jezik ter vprašanji standardizacije in normativnosti ter oblikovanjem besedilnih korpusov. Kot glavna urednica je vodila tudi delo pri *Pravnem terminološkem slovarju* (2018), *Davčnem terminološkem slovarju* (2022) in *Agronomskem terminološkem slovarju* (2025). Trenutno pod njenim vodstvom nastaja *Meteorološki terminološki slovar*.

O predavanju:

Program dopolnilnega usposabljanja za prostovoljne gasilce za pisanje kronik, ki je nastal na pobudo Komisije za zgodovino gasilstva GZS, bo udeležence usposabljal za zapisovanje in opisovanje gasilske tradicije, ki je vpisana v Register nesnovne kulturne dediščine, pri tem pa bo opozoril tudi na nekatere pravne predpise, ki urejajo to področje. Udeleženci bodo spoznali prosto in odprto dostopne digitalne vire in nekatera orodja, ki jim bodo v pomoč. Ob zaključku usposabljanja bodo za svoje matično gasilsko društvo ali gasilsko zvezo pripravili osnutek kronike in čim bolj uresničljiv načrt, kako ohranjati gasilsko dediščino v domačem okolju. Ob koncu bodo svoje delo predstavili drugim udeležencem tečaja. Kot predavatelji in mentorji bodo poleg gasilcev sodelovali še priznani strokovnjaki za posamezna področja.

Praktični primeri restavriranja predmetov gasilske tehniške dediščine

Drago Štimec, konservatorsko-restavratorski svetovalec v Tehniškem muzeju Slovenije

O predavatelju:

Od leta 2002 je zaposlen v Tehniškem muzeju Slovenije, kjer dela kot konservator-restavrator tehniške dediščine in kot vodja konservatorsko-restavratorske službe. V letih od 2002 do 2006 je TMS pod njegovim vodstvom popolnoma prenovil restavratorske delavnice v pritličju gradu Bistra in tu KR-služba deluje še danes. Delavnice so kljub prenovi za njihov obseg dela premajhne in ne ustrezajo vsem standardom. KR-služba se je postopoma kadrovsko krepila in danes so stalno zaposlenih 6 konservatorjev- restavratorjev. Na leto konservirajo okrog 300-400 predmetov, ter restavrirajo okrog 30 do 40 muzealij. Na žalost jih je glede na potrebe še vedno premalo in občasno se zgodi, da na večjem ali zahtevnejšem predmetu sodelujeta dva restavratorja celo leto in več. Zaradi pomanjkanja kadra si pomagajo z zunanjimi restavratorji-svobodnjaki ali pa jim pomagajo javni delavci.

O predavanju:

Na posvetu bo predstavil dva praktična primera, in sicer restavriranje ene motorne in ene ročne cilindrične brizgalne. Glavni poudarek bo na pristopu in načinu restavriranja, ki se razlikuje od tega, kako te predmete obnavljajo v industriji in obrti.

Osnovna naloga KR je zaščita in varovanje predmetov kulturne dediščine za bodoče rodove, da bodo služili kot materialni dokaz narodove dejavnosti in ustvarjalnosti.

Delo konservatorja-restavratorja obsega tehnične preiskave, preventivno zaščito ter aktivno konserviranje in restavriranje kulturne dediščine.

Pri konserviranju zaustavijo ali vsaj upočasnijo škodljive procese na predmetu, da ta ne propada več.

Pri restavriranju pa predmetu z minimalnimi posegi povrnejo njegovo obliko in funkcijo (izdelajo manjkajoče dele, ga retuširajo, zalepijo, popravijo ipd.).

Velik pomen posvečajo tudi preventivni konservaciji, to pomeni, da predmetom ustvarijo najustreznejše okolje, jih primerno zapakirajo, hranijo v ustrezni klimi ter jih varno razstavljajo in transportirajo.

Pridobljene predmete najprej pregledajo, fotografirajo in ugotovijo njihovo stanje. Nato naredijo še tehnične preiskave, analize in podobno. Ko zberejo vse informacije jih konservirajo ali restavrirajo, odvisno od stanja in potreb muzeja. Vse delo dokumentirajo, da bodo njihovi zanamci vedeli, kaj se je s predmeti dogajalo in kakšni posegi so bili narejeni. V muzeju uporabljajo program KRONOS. To je baza podatkov, kjer se shranjujejo vse dejavnosti v muzeju.

O urejanju in vodenju muzejskih zbirk

mag. Tita Porenta, muzejska svetnica, Muzeji radovljiske občine

O predavateljici:

Tita Porenta je po izobrazbi magistrica oz. profesorica zgodovine in etnologinja. Študij je zaključila na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Sprva se je zaposlila v Tržiškem muzeju, kjer je 17 let skrbela za tehniške in obrtniške zbirke, predvsem za čevljarsko. Po opravljenem magistrskem študiju je 2008 sprejela službo v Muzejih radovljiske občine (MRO). Sprva je kot kustosinja novoustanovljenega Mestnega muzeja raziskovala življenje Radovljčanov in okoličanov v 18. in 19. stoletju ter uredila prve zbirke Mestnega muzeja Radovljica. Med letoma 2015 in 2018 je bila kustosinja Čebelarkega muzeja. V tem času sta izšli dve njeni monografiji, prva o Petru Kozini, ustanovitelju tovarne Peko, za katero je prejela Murkovo priznanje, in *Veliki ljudje slovenskega čebelarstva*, ki je izšla v sodelovanju s Slovensko čebelarsko zvezo. Pripravila je več razstav, med drugim leta 2012 stalno razstavo o razvoju žirovskega čevljarstva in Alpine v Žireh ter leta 2016 odmevno razstavo na Ljubljanskem gradu z mednarodno udeležbo z naslovom *Ohranimo čebele!* Od leta 2019 je v MRO zaposlena kot muzejska dokumentalistka. Že ves čas službovanja v muzejih je članica Slovenskega muzejskega društva, kjer je bila 8 let članica komisije za Valvasorjeva odličja, pri Skupnosti muzejev Slovenije pa trenutno vodi Sekcijo za muzejsko dokumentacijo. Najbolj aktivna je bila v Slovenskem etnološkem društvu, ki ga je nekaj let tudi vodila. Med letoma 2005 in 2008 je vodila vseslovenski projekt evidentiranja etnoloških in sorodnih zasebnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejev na slovenskem etničnem ozemlju, v naslednjih 2 letih pa še 5 delavnic za urejanje zasebnih muzejskih zbirk za njihove lastnike oz. upravljavce.

O predavanju:

V današnjem prispevku bo spregovorila o svojih izkušnjah pri urejanju in vodenju javnih in zasebnih muzejskih zbirk, predstavila bo priložnosti in pasti zasebnih zbirk in podala predloge za sistematično delo na evidentiranju gasilske kulturne dediščine v luči povezovanja med Gasilsko zvezo Slovenije in gradivom na terenu.

Skrb za dokumentarno in arhivsko gradivo slovenskega gasilstva

mag. Mitja Sadek, arhivski svetovalec, Zgodovinski arhiv Ljubljana

O predavatelju:

Mag. Mitja Sadek je službeno pot začel leta 2003 na 1. gimnaziji v Celju kot učitelj latinščine. Od leta 2003 do 2005 je bil zaposlen na Gimnaziji Poljane kot učitelj latinščine, od leta 2003 do 2008 pa je na Gimnaziji Novo mesto poučeval latinščino in zgodovino. Leta 2008 se je zaposlil kot arhivist v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, v Enoti za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, katere vodja je postal leta 2011. Med letoma 2014 in 2020 je bil direktor Zgodovinskega arhiva Ljubljana, od leta 2020 pa v istem arhivu dela kot arhivist. Leta 2010 je izšel njegov prevod izolskega statuta, ki predstavlja enega glavnih virov za preučevanje srednjeveške zgodovine Slovenskega primorja. Leta 2018 je v Parizu pridobil diplomu mednarodne arhivske šole Stage technique international d'archives. Na Alma mater Europaea je na dodiplomskem študijskem programu Arhivistika višji predavatelj. Na srednji zdravstveni šoli v Novem mestu od leta 2019 poučuje predmet zdravstvena terminologija.

O predavanju:

V referatu z naslovom Skrb za dokumentarno in arhivsko gradivo slovenskega gasilstva bo avtor najprej predstavil, katere gasilske organizacije so v Republiki Sloveniji zakonsko obvezane k odbiranju in izročanju arhivskega gradiva pristojnim arhivom, pri čemer bo poudaril pomen arhivskega gradiva tako za raziskovanje zgodovine gasilstva kot za zagotavljanje pravne varnosti na tem področju. V drugem delu prispevka se bo osredotočil na materialno varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva, ki ga gasilske organizacije bodisi hranijo od svojih predhodnikov bodisi vsak dan nastaja pri njihovem poslovanju. Pri tem bo izpostavil pomen arhivskih depojev, v katerih mora biti zagotovljena ustrezna mikroklima ter oprema za preprečevanje različnih nesreč.

Gasilski domovi kot nepremična kulturna dediščina

mag. Dušan Štepec, konservatorski svetnik, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

O predavatelju:

Dušan Štepec (1974), magister znanosti s področja etnološkega konservatorstva z več kot 25 leti izkušenj na področju varstva kulturne dediščine, je eden vodilnih in bolj prepoznavnih dediščinskih strokovnjakov v JV Sloveniji. Od leta 1998 je zaposlen na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, od leta 2021 je vodja novomeške območne enote. Je avtor dveh znanstvenih monografij, več razstav, publikacij in več kot 160 različnih člankov. Napisal in uredil je tri strokovne publikacije o zgodovini gasilskih društev. Leta 2015 je prejel Steletovo priznanje za izjeme dosežke na področju konservatorstva. Od leta 1994 je član gasilske organizacije, od leta 2018 je vodja Komisije za zgodovino požarnega varstva in gasilstva ter kulturne dediščine pri Gasilski zvezi Ivančna Gorica, od leta 2024 pa tudi član Komisije za zgodovino požarnega varstva in gasilstva ter kulturne dediščine Gasilske zveze Slovenije.

O predavanju:

Dediščino gasilstva poleg premične in nesnovne dediščine predstavlja tudi nepremična dediščina, kamor spadajo gasilske hrambe in gasilski domovi. Posebnost tovrstnih gasilskih objektov je, da so bili v preteklosti grajeni pretežno udarniško in ne nujno v skladu z vsakokratno gradbeno zakonodajo. Zaradi posodabljanja gasilske tehnične opreme so bili pogosto predmet prezidav in dograjevanj. Kljub vsemu pa so gasilski objekti s posebno funkcionalno zasnovo in gasilskimi stolpi ohranili svojo prepoznavno arhitekturno in prostorsko podobo. Gasilski domovi so poleg vaških šol, prosvetnih, kulturnih in zadružnih domov, podružničnih in župnijskih cerkva najbolj prepoznavne skupnostne stavbe na slovenskem podeželju, zato so tudi predmet varstvenih prizadevanj Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, žal relativno pozno. Prvi trije gasilski domovi so bili vpisani v spomeniško evidenco šele v osemdesetih letih 20. stoletja, večina pa šele po letu 2000. Zdaj je v registru nepremične kulturne dediščine vpisanih zgolj 26 gasilskih domov, od teh je samo 5 razglašeni za kulturni spomenik lokalnega pomena, za kulturni spomenik državnega pomena pa nimamo razglašene nobenega gasilskega doma na Slovenskem. Avtor prispevka predstavlja raznolikost tipologije gasilskih domov, njihovo arhitekturno in prostorsko vrednost in izzive njihovega varovanja, ohranjanja in prezentacije.

GASILSKA ZVEZA SLOVENIJE

Tržaška cesta 221, 1000 Ljubljana

01 241 97 50
gzslovenije@gasilec.net
www.gasilec.net

PRISPEVKI PREDAVANJ DRUGEGA SKLOPA POSVETA

Referati in/ali prosojnice

Drago Štimec
konservatorsko-restavratorski svetovalec
Tehniški muzej Slovenije
drago.stimec@tms.si

OHRANJANJE IN RESTAVRIRANJE GASILSKE DEDIŠČINE:

Primer dobre prakse iz Tržiškega muzeja

Izvleček

Gasilska dediščina je pomemben del tehniške, krajevne, društvene in spominske dediščine. Prispevek obravnava konserviranje-restavriranje gasilskih predmetov kot strokovno in etično odgovorno dejavnost, pri kateri ni cilj ustvarjanje videza novega predmeta, temveč ohranitev njegove materialne, tehnične, zgodovinske in pričevalne vrednosti. Izhodišče predstavlja gasilska zbirka Tržiškega muzeja, zlasti motorna gasilska brizgalna Scammell Lorries in ročna enocilindrska pretočna gasilska črpalka. S primerom pokažemo, da dobra praksa temelji na dokumentiranju, prepoznavanju materialov, razumevanju poškodb, zadržanih posegih, spoštovanju originalnih delov, strokovni presoji delovanja tehničnih predmetov in ustrezni muzejski interpretaciji. Restavriranje gasilske dediščine je zato tudi način ohranjanja lokalnega spomina in identitete skupnosti.

Ključne besede: gasilska dediščina, tehniška dediščina, konserviranje-restavriranje, Tržiški muzej, Scammell Lorries, ročna pretočna črpalka, preventivna konservacija, muzejska interpretacija

1. Uvod

Gasilska dediščina je ena tistih oblik dediščine, pri kateri se tehnična zgodovina neposredno sreča z življenjem ljudi. Gasilske naprave, črpalke, brizgalne, lestve, cevi, čelade, zaščitna oprema, uniforme, fotografije, društveni dokumenti in priznanja niso samo predmeti, ki pričajo o razvoju opreme. So tudi materialni dokazi o tem, kako se je skupnost organizirala ob nevarnosti, razvijala znanje za gašenje, skrbela za varnost in v kriznih trenutkih udeleževala solidarnost.

Pri gasilski dediščini je treba zato upoštevati dve povezani ravni. Prva je tehnična, ker je predmet naprava, izdelana iz določenih materialov, s konkretno konstrukcijo in uporabno funkcijo. Druga je družbena, saj je bil predmet del gasilskega društva, tovarne, kraja ali skupnosti, ki je z njim reševala življenja in premoženje. Stara gasilska črpalka ni le mehanizem za črpanje vode, temveč tudi dokaz o razvoju gasilstva, lokalni organiziranosti, požarni ogroženosti kraja in znanju ljudi, ki so napravo uporabljali, vzdrževali in ohranili.

Namen prispevka je prikazati primere dobre prakse pri ohranjanju in restavriranju gasilske dediščine. V ospredju ni primerjanje različnih ustanov ali predmetov, temveč predstavitev strokovnega ravnanja s konkretnimi predmeti iz gasilske zbirke Tržiškega muzeja. Tržiški primer je posebej dragocen, ker povezuje zgodovino požarov, tradicijo organiziranega gasilstva, poplavo muzejske zbirke leta 2000, zahtevne konservatorsko-restavratorske postopke in prizadevanja za sodobno javno predstavitev dediščine.

Izhodišče prispevka je načelo, da restavriranje ni olepševanje starega predmeta. Predmet je treba najprej razumeti in šele nato vanj posegati. Pred posegom je zato treba ugotoviti, iz česa je narejen, kako je bil uporabljen, katere poškodbe so posledica uporabe, katere posledice hranjenja ali poplave in katere posledice preteklih popravil. Šele takšno razumevanje omogoča, da poseg ne izbriše tistega, zaradi česar je predmet muzejsko pomemben.

2. Gasilska dediščina kot tehniška in skupnostna dediščina

Gasilska dediščina spada v širše področje tehniške dediščine. Tehniški predmeti so posebni, ker so povezani z delovanjem. Stroji, naprave in pripomočki so bili narejeni zato, da so opravljali določeno delo. Njihov namen je bil praktičen, pri gasilstvu pogosto tudi življenjsko pomemben.

Ko tak predmet vstopi v muzej, njegov pomen postane širši. Ni več le uporabna naprava, temveč muzejski predmet. To ne pomeni, da njegova funkcija postane nepomembna, ampak ravno nasprotno, funkcija ostane eden glavnih delov njegove zgodbe. Vendar predmet ne sme biti obravnavan samo kot naprava, ki bi jo bilo treba vrniti v uporabo. Kot muzejski predmet postane nosilec informacij o svojem času, izdelavi, materialih, uporabi, popravilih, predelavah, poškodbah in hranjenju.

V zborniku *In vendar se vrti* je poudarjeno, da tehnični predmeti nosijo informacije na več ravneh: v materialu, konstrukciji, obliki, površini, barvi, napisih, funkciji, zgodovini uporabe, propadanju in konservatorsko-restavratorskih posegih (Brovinsky in Jarh, 2015). To je za gasilsko dediščino posebej pomembno. Če bi staro črpalko agresivno očistili, prebarvali, odstranili patino, zamenjali večino delov in jo predstavili kot »novo«, bi morda dobili vizualno privlačen predmet, vendar bi izgubili velik del njene zgodbe.

Pri gasilski dediščini je poleg tehnične pomembna še skupnostna raven. Gasilstvo je v Sloveniji tesno povezano s prostovoljstvom, krajevno pripadnostjo, društvenim delom in prenosom znanja med generacijami. Predmeti gasilske dediščine zato niso anonimni tehnični artefakti. Pogosto so povezani z določenim prostovoljnim gasilskim društvom, tovarniškim gasilskim društvom, posameznimi gasilci,

lokalnimi požari ali krajevnimi zaščitnimi ukrepi. Njihova vrednost je tudi v tem, da povezujejo tehniško znanje z lokalnim spominom.

3. Tržiški zgodovinski kontekst

Tržič je prostor, kjer je bila izkušnja ognja zgodovinsko zelo močna. Mesto fužin, kovačij, obrti in goste pozidave je bilo zaradi svoje gospodarske dejavnosti in stavbne strukture večkrat izpostavljeno požarni nevarnosti. Posebno mesto ima veliki požar v noči z 29. na 30. marec 1811, ki ga gradivo ob 200-letnici požara predstavlja kot eno najhujših nesreč v zgodovini mesta (Gradivo ob 200-letnici požara v Tržiču, b. d.).

Takšni dogodki niso pomembni le kot kronološki podatki. Pojasnjujejo, zakaj je gasilska dediščina v Tržiču močno povezana z urbanim razvojem, stavbno zaščito, preventivnimi ukrepi in organiziranim gasilstvom. Eden od materialnih odzivov na požar so bile zaščitne kovinske polknice. V *Gorenjskem glasu* je bilo zapisano, da so takšne polknice značilnost Tržiča in so jih začeli nameščati po velikem požaru kot varnostni ukrep (Kovačič, 2011). Ta podatek kaže, da gasilska dediščina ni omejena samo na gasilsko opremo, temveč vključuje tudi arhitekturne in preventivne elemente.

V isti muzejski zgodbi se pojavljajo ožgani kosi ostrejša Gustlnove hiše, predstavljeni kot materialni ostanek požara (Kovačič, 2011). Takšni fragmenti imajo močno dokumentarno vrednost, ker obiskovalcu omogočajo neposreden stik z dogodkom, ki je zaznamoval mesto. V povezavi z brizgalnimi, čeladami in gasilskim orodjem pokažejo, zakaj je bila požarna varnost za Tržič življenjskega pomena.

4. Gasilska zbirka Tržiškega muzeja in posledice poplave

Tržiški muzej hrani bogato gasilsko dediščino, ki vključuje dokumente, fotografije, publikacije in stare muzejske predmete gasilske tehnike. Za obsežen fond imajo zaslugе številne občanke in občani Tržiča, povezani s prostovoljnimi gasilskimi društvi, nekdanjimi industrijskimi gasilskimi društvi ali ljubiteljskim raziskovanjem tržiške preteklosti (Meglič, 2021). Zbirka zato ni samo rezultat institucionalnega zbiranja, temveč tudi sodelovanja lokalnega okolja.

Gasilska zbirka je bila leta 1983 postavljena na ogled javnosti v kletnih prostorih Tržiškega muzeja. Takrat je bil muzej med gasilci znan tudi kot »gasilski muzej«, saj je predstavljal predmete, ki jih drugje ni bilo mogoče videti (Meglič, 2021). Do leta 2000 je bila zbirka na ogled v prostorih tako imenovane zgornje Kajže. Vključevala je do 70 predmetov, med njimi ročne in motorne brizgalne, pripomočke za gašenje, čelade, ročno gasilno opremo, cevi in dokumentacijo (Štimec, 2026, interno gradivo).

Lokacija je imela resno pomanjkljivost, saj so bili to kletni prostori v bližini Tržiške Bistrice, iz katere so bile do stavbe speljane rake (Štimec, 2026, interno gradivo). To je pomenilo stalno nevarnost vlage in poplav, ki so za kovinske, lesene, usnjene, gumijaste in papirne predmete še posebej škodljive.

Jeseni 2000 je huda ujma prizadela kletne prostore muzeja in del gasilske zbirke. Vodstvo muzeja je urgentno pristopilo k reševanju, pri čemer so sodelovali muzejski strokovni delavci, prostovoljni gasilci, angažirani posamezniki in obrtniška podjetja (Meglič, 2021). Konservatorsko-restavratorske posege na poplavljenih predmetih so izvedli zunanji strokovnjaki in zaposleni v Tržiškem muzeju (Meglič, 2021).

Poplava je zbirko močno prizadela, hkrati pa je sprožila novo fazo strokovnega ravnanja. Del prenovljene gasilske zbirke je bil leta 2009 ponovno predstavljen javnosti kot občasna razstava, leta 2017 pa je Tržiški muzej s podporo Občine Tržič pridobil večji depojsko-razstavni prostor v kompleksu BPT, d. o. o. (nekdanja Bombažna predilnica in tkalnica Tržič), kjer potekata reorganizacija muzejskih predmetov in snovanje novih razstavno-depojskih površin (Meglič, 2021).

5. Konservatorsko-restavratorska izhodišča

Poplava leta 2000 je pokazala, da so pogoji hranjenja pogosto enako pomembni kot poznejše restavriranje. Kadar je predmet izpostavljen vlagi ali vodi, se hitro začnejo procesi propadanja. Kovinski deli začnejo korodirati, les nabrekne ali se deformira, usnje izgubi prožnost, papir in fotografije se zlepijo ali plesnijo, gumijasti deli pa izgubijo stabilnost.

Priročnik za nego predmetov kulturne dediščine poudarja pomen preventivnega ravnanja, saj se številni predmeti v konservatorsko-restavratorskih delavnicah znajdejo prav zaradi neustrezne predhodne skrbi (Motnikar, 2010). V primeru Tržiča je poplava jasno pokazala pomen ustreznih depojev, nadzora vlage, zaščite pred zamakanjem in načrta za ukrepanje ob nesrečah.

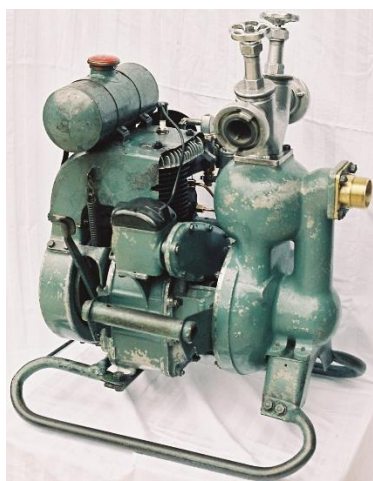
Restavriranje poplavljenih tehničnih predmetov zahteva posebno pozornost. Predmet je treba najprej stabilizirati, odstraniti vlago in umazanijo ter dokumentirati stanje. Pri črpalkah, rezervoarjih, komorah in zaprtih ohišjih so lahko ostanki vode ali mulja tudi v votlih delih. Če tega ne odkrijemo, lahko korozija poteka še dolgo po tem, ko je predmet na zunaj videti suh.

Konservator-restavrator je po strokovnih smernicah E.C.C.O. odgovoren za ohranjanje kulturne dediščine v korist zdajšnjih in prihodnjih generacij. Njegova naloga vključuje diagnostično preiskavo, načrtovanje, preventivno konservacijo, konservatorsko-restavratorsko obdelavo in dokumentiranje opazanj ter postopkov (Šubic Prislan, b. d.). Pri gasilski dediščini je to posebej pomembno, saj gre pogosto za kompleksne predmete iz veliko materialov, kot na primer iz jekla, aluminija, medenine, bakra, lesa, usnja, gume, kovine z različnimi barvnimi premazi in raznih tesnil.

Priročnik jasno ločuje med preventivno konservacijo, kurativno konservacijo in restavriranjem. Preventivna konservacija preprečuje propadanje brez neposrednega poseganja v predmet. Kurativna konservacija ustavlja škodljive procese ali utrjuje strukturo. Restavriranje pa se izvaja na stabilnem predmetu, da ga bolje razumemo, doživimo ali uporabljamo, pri čemer mora temeljiti na spoštovanju originalnega materiala (Motnikar, 2010). Ta razmejitev je bistvena, saj vsak poseg na starem predmetu ni restavriranje v strokovnem smislu.

6. Motorna gasilska brizgalna Scammell Lorries

Med pomembnejše predmete gasilske zbirke Tržiškega muzeja spada restavrirana motorna gasilska brizgalna Scammell Lorries iz leta 1930. Po tehničnih podatkih je to štiristaktni bencinski enovaljni motor s stranskimi ventili in prisilnim zračnim hlajenjem, delovno prostornino 300 cm³, uplinjačem Amal, premera 21 mm; izdelana je bila v Watfordu v Angliji (Štimec, 2026). Njena vrednost je večplastna, saj je povezana z britansko industrijsko tradicijo, hkrati pa je del lokalne gasilske dediščine Tržiča.

Restavrirana gasilska brizgalna, foto: Boštjan Meglič

Zgodovina podjetja Scammell Lorries sega v viktorijansko dobo, ko je George Scammell v vzhodnem delu Londona odprl kolarstvo, dejavnost pa se je pozneje razvila v gradnjo in popravilo vozov, kombijev ter v začetku 20. stoletja tudi v prodajo in vzdrževanje parnih vagonov in tovornjakov (The Scammell Register, b. d.). Ta industrijski kontekst daje tržiščemu predmetu širši tehniški pomen.

Restavriranje brizgalne se je začelo leta 2004. Predmet je bil poplavljen in dodatno poškodovan. V notranjih votlih delih je bila prisotna voda, kovinski deli so korodirali, vidne so bile poškodbe zaradi uporabe, zlomljene nosilne sanke, sledi prejšnjih popravil, varjeno ohišje in naknadno barvanje (Posvet Izzivi varstva kulturne dediščine gasilstva v Sloveniji v 21. stoletju, 2026, interno gradivo). Takšno stanje je zahtevalo temeljit, postopen in dokumentiran pristop.

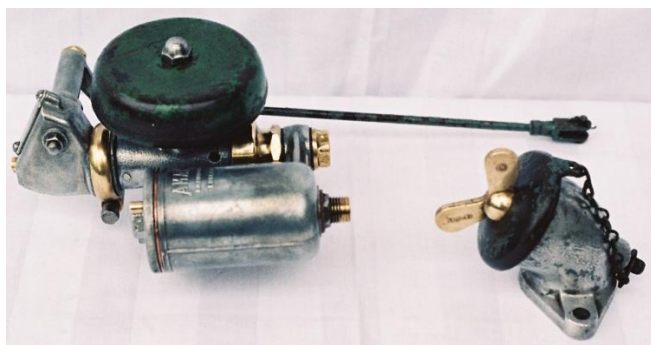
Najprej je bilo treba popisati stanje. Predmet je bilo treba fotografirati, pregledati in razumeti. Popis stanja omogoča, da pozneje jasno ločimo med izvirnimi deli, poznejšimi popravili, poškodbami zaradi uporabe, poškodbami zaradi poplave in posegi, izvedenimi med restavriranjem.

Brizgalna pred restavriranjem, foto: Boštjan Meglič

Pri nosilnih saneh so bili izvedeni čiščenje s čistilom in destilirano vodo, razmaščevanje z alkoholom, varjenje poškodbe, sanacija korozije z nanosom tanina in zaščita z mikrokristaličnim voskom (Štimec, 2026, interno gradivo). Varjenje ni bilo namenjeno estetskemu izboljšanju, temveč stabilizaciji poškodovanega nosilnega dela.

Pri uplinjaču iz aluminija je bila korozija odstranjena s poliranjem, vendar samo na delih, ki so bili svetli in polirani že prej. Predmet zato ni bil »spoliran na novo«, temveč obravnavan glede na obstoječo površinsko zgodovino. S tem so bile ohranjene razlike med površinami, ki pripovedujejo o izdelavi, uporabi in preteklem vzdrževanju.

Uplinjač po restavriranju, foto: Boštjan Meglič.

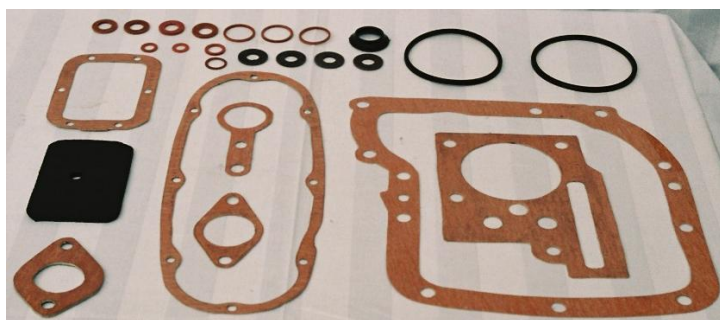
Na jeklenih delih so po nanosu tanina prah odstranili s finimi ščetkami. Pri bakrenih ceveh in medeninastih maticah so uporabili poliranje in zaščito z brezislinskim mikrokristaličnim voskom. Pri rezervoarju so bili prekati večkrat čiščeni z vijaki z ostrimi robovi in bencinom, nato pa je bila dodana mešanica olja in bencina za zaščito sten rezervoarja (Štimec, 2026, interno gradivo). Takšen postopek kaže, kako zahtevno je čiščenje tehničnih sklopov z zaprtimi ali težko dostopnimi deli.

Rezervoar, del ohišja, pipca in cevke za gorivo po restavriranju, foto Boštjan Meglič.

Posebej zahtevna je bila črpalna enota. Ohišje vodne črpalke je bilo iz aluminija, priključni vodi pa iz medenine. Prisoten je bil vodni kamen. Na jeklenih delih so ga odstranjevali s ferosanom (večnamensko sredstvo za odstranjevanje rje) in izpiranjem z vodo, na aluminiju pa samo z brisanjem s krpo, namočeno v ferosan, ker je aluminij občutljiv na kisline in bi lahko nastale mikropoškodbe (Štimec, 2026, interno gradivo). Ta primer jasno pokaže pomen materialnega znanja.

Zaradi želje, da bi muzej z brizgalno lahko izvajal demonstracije, so bila izdelana nova tesnila. Stara iztrošena tesnila pa niso bila zavržena, temveč shranjena in deponirana ob stroju (Štimec, 2026, interno gradivo). To je pomemben primer dobre prakse: kadar je zaradi funkcije treba izdelati nov del, stari del ostane kot vir informacij o materialu, uporabi in vzdrževanju. Konservatorsko-restavratorske študije, posegi, ureditev in vodenje dokumentacije so zahtevali več kot 980 ur dela (Štimec, 2026, interno gradivo).

Stara in nova tesnila, foto: Boštjan Meglič.

7. Ročna enocilindrska pretočna gasilska črpalka

Drugi pomemben predmet je ročna enocilindrska oziroma enobatna obojestransko pretočna gasilska črpalka, najstarejša naprava za črpanje vode, ki jo hrani Tržiški muzej. V gradivu je navedena njena povezava s požarno brambo v Tržiču in poznejšo uporabo v tovarni usnja Runo, dodatna predstavitev pa prinaša natančnejše tehnične podatke: leto izdelave okoli 1895, prostornino pretočne komore 1570 cm³, prostornino vodnega zalogovnika 696 cm³ ter mere 1411 × 1265 × 440 mm (Meglič, 2012). V inventarno knjigo je bila vpisana leta 1965 z inventarno številko 571 (Meglič, 2012).

Predmet je dragocen, ker povezuje zgodnje organizirano gasilstvo, industrijsko okolje in muzejsko hranjenje. Njegova zgodovina ni ravna črta od izdelave do muzeja, temveč pot uporabe, premestitve,

shranjevanja, poškodbe in restavriranja. Prav takšne poti so značilne za številne predmete tehniške dediščine.

Do začetka konservatorsko-restavratorskih posegov je bila pretočna črpalka hranjena v neustreznem kletnem depozu Tržiškega muzeja. Leta 2000 jo je močno zalilo, leta 2007 pa je prišla na vrsto za restavriranje (Štimec, 2026, interno gradivo). Pri pregledu so bili na medeninastih delih vidni debelejši pasivacijski filmi, na jeklenih elementih jamičasti tip korozije, na leseni nosilni podlagi in ročaju pa sledovi dejavnosti lesnih insektov.

Črpalka pred posegom, foto: Boštjan Meglič

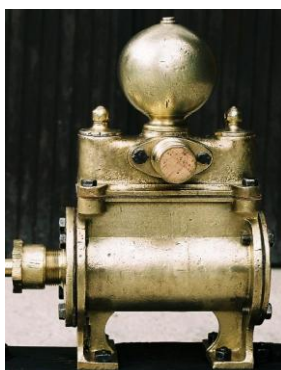
Vidne so številne poškodbe materiala, kot je korozija na kovinskih delih, debel pasivacijski film na bronastem ohišju, jamičasta korozija na vzvodu, ostanki umazanije, ki jih je prinesla poplava, poškodovana podložna deska, deformiran ročaj ter močno napadeni vsi leseni deli od lesnih insektov (Meglič, 2012). Ti podatki so pomembni, ker omogočajo razlikovanje med posledicami uporabe, posledicami poplave in poškodbami zaradi neustreznega hranjenja.

Ročna črpalka je sestavljena iz kovine, lesa, usnja in gume. Vsak od teh materialov propada drugače. Kovina korodira, les napadajo insekti, usnje se izsuši, gumijasti oziroma vulkanizirani deli pa se starajo in spreminjajo mehanske lastnosti. Zato je bilo treba predmet obravnavati po delih in z razumevanjem materialnih zakonitosti.

Na lesenih delih so bili izvedeni izpihovanje, suho, mokro in kemično čiščenje, dezinfekcija, utrjevanje površine z metilmetakrilatnim lakom Paraloid B72 in lepljenje napočenih delov. Pri jeklenih delih so uporabili čiščenje, premaz korozije z inhibitorjem rje taninom, ščetkanje z mehko jekleno ščetko in končno zaščito z mikrokristaličnim voskom. Pri barvnih kovinah so izvedli čiščenje in ročno poliranje, vendar samo na delih, ki so bili že prej polirani. Usnjeni deli so bili kemično očiščeni in zaščiteni z balzomom za usnje, gumijasti elementi pa zaščiteni z glicerinom (Štimec, 2026, interno gradivo).

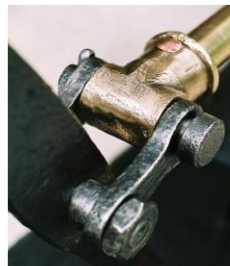
Posnetek detajla pretočne črpalke pred posegi.

Stanje po opravljenih posegih.

Ročni mehanizem pred posegi

Stanje po opravljenih posegih

Foto: Boštjan Meglič

Dokumentacija posameznih sklopov, kot so bat z batnico, krmilna enota s krogelnim zalogovnikom, črpalna komora, litoželezni kolesi, tesnila in vezni elementi, kaže, da je bil predmet obravnavan analitično po sestavnih delih. Primerjava posnetkov pred posegi, med posegi in po sestavljanju omogoča sledljivost restavratorskih odločitev ter jasno razumevanje, kaj je bilo očiščeno, stabilizirano, zaščiteno ali ponovno sestavljeno (Meglič, 2012).

Bat z batnico, krmilna enota s krogelnim zalogovnikom ter vezni elementi med restavriranjem, foto: Boštjan Meglič

Ročna pretočna črpalka je primer dobre prakse iz treh razlogov. Prvič, ohranila se je njena zgodovinska povezava s Požarno brambo Tržič in Tovarno usnja Runo. Drugič, restavratorski postopek je upošteval različne materiale. Tretjič, sledi uporabe niso bile razumljene kot napaka, temveč kot del zgodovine predmeta.

Po restavriranju, foto: Boštjan Meglič

8. Vprašanje delovanja tehničnih predmetov

Pri restavriranju gasilske dediščine je eno najzahtevnejših vprašanj, ali naj restavrirani predmet tudi deluje. Gasilske črpalke in brizgalne so bile narejene za delovanje. Njihovo gibanje, zvok, pritisk vode, način zagona in delo več ljudi so del njihove zgodbe. Toda delovanje lahko predmet tudi ogrozi.

Strokovna literatura o tehniški dediščini opozarja, da se muzeji pri napravah, ki so nekoč delovale, soočajo z vprašanjem, ali morajo delovati tudi po tem, ko postanejo del muzejskega fonda (Brovinsky in Jarh, 2015). Delujoči eksponati so za javnost privlačni, vendar ohranjanje delujočega stanja prinaša dodatna tveganja poškodb, vzdrževanja in menjave delov. Pri redkih ali zelo pomembnih predmetih je zato redno delovanje pogosto vprašljivo.

Odločitev o delovanju mora biti rezultat strokovne presoje. Upoštevati je treba stanje predmeta, redkost, originalnost, dostopnost nadomestnih delov, tveganje poškodb, namen predstavitve in možnost drugačnega prikaza. Včasih je primernejša statična predstavitev z dobrim opisom, včasih replika ali model, včasih pa kratka, nadzorovana demonstracija, ki se tudi fotografira ali posname.

Dobra muzejska predstavitev ne zahteva vedno delovanja originala. Obiskovalcu je mogoče delovanje približati s fotografijami, risbami, videom, zvočnimi posnetki, animacijo ali prikazom posameznih sestavnih delov. S tem lahko ohranimo original, hkrati pa obiskovalec razume njegovo funkcijo.

9. Preventivna konservacija in dolgoročna skrb

Restavriranje je pogosto najbolj vidni del dela s predmetom, vendar dolgoročno ohranjanje temelji na preventivni konservaciji. *Priročnik za nego predmetov kulturne dediščine* opozarja, da lahko s pravilnim ravnanjem, hranjenjem in pravočasnim ukrepanjem bistveno podaljšamo življenjsko dobo predmetov (Motnikar, 2010).

Za gasilsko dediščino to pomeni predvsem varovanje pred vlago, poplavami, velikimi temperaturnimi nihanjem, prahom, neustreznim rokovanjem in neprimernimi čistili. Kovinske predmete je treba hraniti v stabilnem okolju, kjer se zmanjša možnost korozije. Lesene dele je treba varovati pred previsoko ali prenizko vlago ter insekti. Usnjene dele je treba zaščititi pred izsuševanjem in neustreznimi maščobami.

Papirne dokumente in fotografije je treba hraniti ločeno, v primerni embalaži, stran od vlage in pretirane svetlobe.

Za ročno pretočno črpalko je v gradivu izrecno navedeno, da mora biti po posegu razstavljena ali deponirana v ustreznih prostorih z relativno zračno vlago približno 50–55 %, brez močnih nihanj temperature in vlage. Predmet ne sme biti izpostavljen neposredni sončni svetlobi oziroma UV-žarkom; stanje predmeta je treba večkrat letno preverjati, zaščitene voskane površine pa po potrebi obnoviti (Meglič, 2012).

Posebej pomembna je podporna podlaga. Pri ročni črpalki je bila izdelana nova podlaga, ki razbremeni transportna kolesa iz jeklene litine in preprečuje neposreden stik s podlago, iz katere bi predmet lahko vlekkel vlago. Pri rokovanju je potrebna uporaba bombažnih, lateksnih ali nitrilnih rokavic brez posipa, pri morebitni selitvi pa je treba upoštevati pravila za prevoz muzejskih predmetov (Meglič, 2012).

Pred vsakim posegom moramo poznati odgovore na osnovna vprašanja: kaj predmet je, iz česa je narejen, koliko je star, kaj je z njim narobe in zakaj ga hranimo (Motnikar, 2010). Ta vprašanja so zelo uporabna tudi za gasilska društva, ki pogosto hranijo stare predmete v gasilskih domovih, garažah, na podstrešjih ali v skladiščih. Predmet, ki je za društvo spominsko pomemben, lahko zaradi slabega hranjenja v nekaj letih izgubi velik del vrednosti.

Preventivna konservacija pomeni tudi dobro dokumentacijo. Vsak predmet naj ima osnovne podatke: ime, opis, mere, material, stanje, izvor, povezavo z društvom ali krajem, fotografije in podatke o morebitnih posegih. Takšna dokumentacija ni koristna samo za muzej, temveč tudi za gasilska društva, saj preprečuje izgubo informacij, ko starejši člani društva ne morejo več posredovati ustnega izročila.

10. Muzejska predstavitev in interpretacija

Restavriran predmet v muzeju ne sme ostati brez razlage. Če obiskovalec vidi staro črpalko, lahko občuduje njeno obliko, vendar brez konteksta ne razume nujno njene zgodbe. Dobra interpretacija poveže predmet z ljudmi, krajem, dogodki, tehničnim znanjem in restavratorskim postopkom.

Predmet je mogoče predstaviti ob vprašanjih: kdo ga je uporabljal, kdaj je bil izdelan, iz katerih materialov je sestavljen, kako je deloval, kje je bil hranjen, kako ga je prizadela poplava, kaj je bilo pri restavriranju narejeno, kateri deli so originalni, kateri deli so bili zamenjani in zakaj nekateri sledovi niso bili odstranjeni.

Takšna razlaga obiskovalcu pomaga razumeti, da patina, poškodba, zareza, popravek ali prebarvanje niso nujno pomanjkljivosti. Lahko so podatki o uporabi, popravilu, nujnosti, improvizaciji ali dolgem življenju predmeta. Muzejska predstavitev mora zato gledalca naučiti, da predmet ni le lep ali star objekt, temveč dokument.

Posebej primerna oblika predstavitve za gasilsko dediščino je ogledni depo. Tehnični predmeti so veliki, številni in raznoliki. V klasični razstavi je pogosto mogoče pokazati le nekaj izbranih predmetov, ogledni depo pa omogoča, da je večji del zbirke dostopen javnosti, hkrati pa je jasno, da gre za predmete, ki so strokovno hranjeni. Tržiški muzej z načrtovanimi razstavno-depojskimi površinami odpira možnost, da gasilska dediščina ne ostane skrita, temveč postane del javnega spomina (Meglič, 2021).

11. Pomen za gasilska društva in lokalne skupnosti

Veliko gasilskih društev hrani stare predmete: brizgalne, črpalke, čelade, prapore, priznanja, fotografije, zapisnike, uniforme in orodje. Ti predmeti imajo pogosto veliko čustveno vrednost, vendar niso vedno ustrezno hranjeni. Lahko stojijo v vlažnih garažah, na podstrešjih, v neogrevanih prostorih ali ob sodobni opremi, kjer so izpostavljeni prahu, vlagi in mehanskim poškodbam.

Dobra praksa se lahko začne z majhnimi koraki. Predmete je treba popisati in fotografirati. Zapisati je treba, od kod so prišli, kdo jih je uporabljal, kdaj so bili v uporabi in kakšne zgodbe se nanje vežejo. Ne sme se jih agresivno čistiti ali prebarvati brez strokovnega posveta. Posebej nevarni so odstranjevanje patine, brušenje, peskanje, uporaba močnih čistil, lakiranje brez poznavanja materiala ali zamenjava delov brez dokumentacije.

Gasilska društva so lahko pomembni partnerji muzejev. Imajo predmete, znanje, spomin in čustveno povezavo z dediščino. Muzeji pa imajo strokovno znanje za dokumentiranje, konserviranje-restavriranje in interpretacijo. Kadar oboji sodelujejo, lahko nastanejo kakovostne zbirke, razstave in dogodki, ki dediščino približajo širši javnosti.

Tržiški primer je dragocen prav zato, ker vključuje sodelovanje muzeja, gasilcev, lokalnih posameznikov, strokovnjakov in občine. Poplava je pokazala ranljivost zbirke, poznejše restavriranje pa moč sodelovanja in strokovnega pristopa.

12. Zaključek

Restavriranje gasilske dediščine je več kot tehnični poseg v star predmet. Je odgovorno varovanje materialnega spomina na požare, gasilsko organiziranost, prostovoljstvo, tehnično znanje in lokalno skupnost. Gasilska črpalka, brizgalna ali čelada niso pomembne samo zato, ker so stare, temveč zato, ker nosijo sledove uporabe, vzdrževanja, popravil, nevarnosti, dela in skrbi ljudi, ki so jih uporabljali.

Primeri iz gasilske zbirke Tržiškega muzeja kažejo, da dobra praksa temelji na spoštovanju predmeta. Predmet najprej razumemo, nato dokumentiramo in nato vanj posežemo samo toliko, kolikor je potrebno. Pri tem se ohranjajo originalni deli, prepoznavajo sledi uporabe, upoštevajo materiali in dokumentirajo vsi postopki. Če je zaradi delovanja treba zamenjati del, se stari del shrani. Če je površina patinirana, se ne polira brez razloga. Če je material občutljiv, se metoda prilagodi.

Gasilska zbirka Tržiškega muzeja je primer dobre prakse ne samo ampak tudi zaradi obnovljenih predmetov, temveč zaradi celotnega razumevanja dediščine. V njej se povezujejo zgodovina požarov, razvoj gasilstva, tehniška dediščina, restavratorska stroka, muzejska predstavitev in lokalna identiteta. Restavrirani predmeti ne govorijo samo o preteklosti, temveč tudi o današnji odgovornosti, da dediščino ohranimo za prihodnje rodove.

Najpomembnejše sporočilo je, da dobra restavratorska praksa ne ustvarja videza novega, temveč ohranja resničnost starega. Stara gasilska črpalka mora ostati stara z vsemi sporočili, ki jih nosijo material, sledi, poškodbe, popravila, patina in zgodba. Prav v tem je njena vrednost in prav zato jo je vredno ohraniti.

Viri in literatura

Šubic Prislan, J. (b. d.). Etika v konservatorstvu-restavratorstvu, V: *Priročnik muzejska konservatorska in restavratorska dejavnost*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, zv. 1. str. 1–7.

Brovinsky, B. in Jarh, O. (2015). Dela ali ne dela, to je večno vprašanje. V: *In vendar se včasih vrti ... Tehniška dediščina v muzejih*. Bistra: Slovensko muzejsko društvo.

Gradivo ob 200-letnici požara v Tržiču. (b. d.). Zaobljubljena Florjanova procesija ob 200-letnici požara v Tržiču. Kronika oziroma gradivo ob obletnici požara.

Kovačič, S. P. (2011). *Gasilstvo nekoč v prenovljeni zbirki*. V: Gorenjski glas.

Meglič, B. (2021). Gasilska zbirka Tržiškega muzeja. V: *Tržičan*, marec 2021.

Motnikar, A. (ur.). (2010). *Priročnik za nego predmetov kulturne dediščine*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej in Skupnost muzejev Slovenije.

Gradivo za predavanje na Posvetu Izzivi varstva kulturne dediščine gasilstva v Sloveniji v 21. stoletju (2026). Interno gradivo o restavriranju gasilskih predmetov Tržiškega muzeja.

Štimatec, D. (2026). Konserviranje-restavriranje motorne gasilne brizgalne Scammell Lorries. Interno gradivo, zbrano za Posvet Izzivi varstva kulturne dediščine gasilstva v Sloveniji v 21. stoletju.

Meglič, B. (2012). Konservatorski posegi na ročni enocilindrski pretočni gasilni črpalki, izdelani 1885, interno gradivo za strokovni izpit.

The Scammell Register. (b. d.). Zgodovina podjetja Scammell Lorries Limited.

Mag. Tita Porenta
prof. zgodovine in univ. dipl. etnologinja, muzejska svetnica
Muzeji radovljjske občine
tita.porenta@mro.si

ORGANIZIRANOST SLOVENSКИH MUZEJEV IN ZASEBNIH ZBIRK:

Urejanje in vodenje muzejskih zbirk

Izveček

Slovenski muzeji in zasebne muzejske zbirke imajo danes veliko možnosti za povezovanje in sodelovanje. V prispevku avtorica predstavi način delovanja enih in drugih ter nekaj primerov dobrih praks, ki bi jih lahko uporabila tudi gasilska stroka pri načrtovanju svojih dejavnosti na področju varstva premične kulturne dediščine v svojem osrednjem gasilskem muzeju v povezovanju z lastniki zasebnih zbirk gasilskih predmetov in drugimi zbiratelji.

Ključne besede: muzeji, muzejske zbirke, zasebni muzeji, zasebne muzejske zbirke, upravljanje muzejev in muzejskih zbirk

1. Uvod

Osnovne človekove psihološke potrebe so potreba po varnosti, stalnosti na eni in raznolikosti na drugi strani, biti pomemben oz. se zavedati lastne vrednosti, biti ljubljen oz. biti nekomu pripaden, nenehno rasti, svoje znanje in potenciale pa deliti z drugimi. Vse te potrebe po podrobnem razmisleku navdihujejo zbiratelje in okvirjajo kompleksno delo v muzejih, kjer lahko izražajo ali sprejemajo neskončno različnih dražljajev z gledanjem, poslušanjem, čutenjem, vonjanjem in okušanjem. Želja po zbiranju, razvrščanju in primerjanju obstaja od nekdaj. Verjetno bi se s tem strinjali tudi gasilci na svojem področju, sicer gasilska mreža ne bi povezovala toliko svojih posameznih članov in društev. Naj v podkrepitev uvodnega razmišljanja o stalnosti in stabilnosti citiramo naslednje misli: *»Industrijska revolucija je v vsakdanje življenje ljudi vnesla spremembo kot edino stalnico sedanjosti. Sedanjost je postala sinonim za spremembe, preteklost pa stalnica, ki je ne more spremeniti nihče, niti bog. Postala je nekakšen otok stabilnosti in varnosti v nemirnem morju nenehnih sprememb, dediščina pa je dobila pomembno družbeno vlogo kljubovanja minljivosti vsega«* (Jezernik, 2010: 7).

V prispevku bom predstavila organiziranost in delovanje slovenskih muzejev ter izkušnje iz evidentiranih muzejskih zbirk kot dobre prakse in možnosti za povezovanje in sodelovanje muzejev z zasebnimi zbiratelji in drugimi upravljavci »muzejskih« zbirk zunaj državnih in pooblaščenih muzejev, ki bi lahko koristile tudi urejanju Slovenskega gasilskega muzeja in gasilskih zbirk.

2. Kratka zgodovina (slovenskih) muzejev

Muzeji, kot jih poznamo zdaj, so rezultat dolgega razvoja zbiranja in ohranjanja predmetov.

Čeprav beseda *muzej* izvira iz starogrškega izraza *mouseion*, so se sodobni muzeji razvili šele v novem veku iz različnih oblik zbirk, zakladnic in kabinetov čudes. V renesansi in humanizmu 15. in 16. stoletja so bogate plemiške in meščanske družine začele sistematično zbirati umetnine, naravoslovne primerke in druge zanimive predmete, kar pomeni začetek nastajanja pravih muzejev. V obdobju razsvetljenstva v 18. stoletju se muzejske zbirke začnajo odpirati javnosti. Sprva zelo previdno, po najavi, kajti množični obiski bi lahko ogrožali fizični obstoj zbirk.

Za razvoj muzejev na Slovenskem je bilo odločilno 19. stoletje. V času prebujanja narodov in oblikovanja nacionalnih identitet so muzeji postali pomembne ustanove za varovanje nacionalne kulturne dediščine, raziskovanje in izobraževanje javnosti. Leta **1821** je bil v

Ljubljani ustanovljen **Kranjski deželni muzej**, predhodnik današnjega Narodnega muzeja Slovenije. Ta ustanova velja za temelj organiziranega muzejstva na Slovenskem.

Pomemben mejnik je bilo tudi leto **1839**, ko je bilo ustanovljeno Slovensko muzejsko društvo. Društvo je pomembno vplivalo na razvoj muzejske dejavnosti ter na oblikovanje zakonodaje za varovanje naravne in kulturne dediščine.

V prvi polovici 20. stoletja sta svetovni vojni povzročili veliko škode muzejskim zbirkam. Del gradiva je bil uničen, poškodovan ali izgubljen. Kljub temu se je po prvi svetovni vojni okrepilo zbiranje predmetov kulturne dediščine, po letu 1945 pa se je slovenska muzejska mreža močno razširila. Nastajali so novi specializirani, regionalni in lokalni muzeji, povečalo se je število strokovnih muzejskih delavcev, prenavljale so se muzejske stavbe in izhajale prve muzejske publikacije.

V 21. stoletju slovenski muzeji sledijo svetovnim trendom digitalizacije. Muzejske zbirke postajajo dostopne na spletu, hkrati pa ostaja ogled izvirnih predmetov pomemben del muzejske izkušnje. Sodobni muzeji niso več le prostori hranjenja predmetov, temveč odprte in vključujoče ustanove, ki raziskujejo, ohranjajo, interpretirajo in predstavljajo kulturno ter naravno dediščino ter s tem prispevajo k izobraževanju in razvoju družbe.

3. Organiziranost slovenskih muzejev

Muzeologija v svetu velja za eksplicitno informacijsko vedo, kar pomeni, da sta znanje in metodologija muzealcev uporabna v katerem koli muzeju na svetu. V Sloveniji žal še nimamo razvitih vseh ustanov, ki bi jih potrebovali za nemoten razvoj muzejev v primerjavi z drugimi varuhi kulturne dediščine. Muzeji se pod okriljem Zakona o varstvu kulturne dediščine¹ povezujejo s sorodnimi dediščinskimi institucijami, kot so arhivi, knjižnice in zavodi za varstvo kulturne dediščine. Skupaj skrbijo za nepremično, premično in nesnovno kulturno dediščino, pri čemer sodelovanje zagotavlja celovito ohranjanje in upravljanje dediščine.

Glavni organ za področje muzejstva v Sloveniji je Ministrstvo za kulturo RS, saj skrbi za zakonodajo, strategije in financiranje, vključno z ustanovitvijo in delovanjem državnih muzejev. Sektor za muzeje, arhive in knjižnice zagotavlja pogoje za varovanje in predstavljanje premične kulturne dediščine. Slovenski muzeji so zdaj glede na svoje poslanstvo in ustanovitelje

¹ Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 7/99, 110/02 – ZGO-1 in 126/03 – ZVPOPKD).

klasificirani v državne² in pooblaščen muzeje³ ter druge muzeje, vpisane v razvid⁴ (www.gov.si). Na to razvrstitev je vezano tudi sistemsko financiranje delovanja.

Slovenski muzealci in muzeji se povezujejo še v različna strokovna društva in združenja.

Skupnost muzejev Slovenije (v nadaljevanju SMS) je neprofesionalna organizacija, ki trenutno povezuje 75 slovenskih muzejev⁵ in galerij. Naloge SMS so spremljanje aktualnega dogajanja na področju nacionalne kulturne politike in statusa muzejev, organizacija neformalnega izobraževanja za muzealce, mednarodno povezovanje, vodenje nacionalnih in mednarodnih projektov, promocija muzejev in muzejske službe ter izdajanje muzejskih publikacij. V SMS deluje tudi **šest** specialnih sekcij⁶ (www.sms-muzeji.si).

Društvo ICOM Slovenija je slovenski odbor Mednarodnega muzejskega sveta ICOM, ki povezuje slovenske muzejske strokovnjake s posebnim poudarkom na mednarodnem sodelovanju. Slovenski muzealci so zelo cenjeni strokovnjaki tudi v strokovnih komitejih ICOM-a (<https://icom-slovenia.si/>). Mednarodni muzejski svet ICOM, ki je mednarodna organizacija muzejev in muzejskih strokovnjakov je nevladna in neprofitna organizacija, ki vzpostavlja strokovne in etične standarde muzejske dejavnosti. ICOM je glas muzejskih strokovnjakov na mednarodnem prizorišču in dviguje zavedanje javnosti o pomenu muzejev prek globalnih mrež in programov sodelovanja (Prav tam.).⁷

Slovensko muzejsko društvo je stanovsko združenje slovenskih muzejskih delavcev in eno najstarejših strokovnih društev v slovenskem kulturnem prostoru, saj deluje neprekinjeno že več kot 170 let. Njegovi začetki segajo v leto 1839, ko je bilo ustanovljeno *Društvo kranjskega deželnega muzeja*. Društvo je pomembno prispevalo k razvoju slovenske muzejske dejavnosti in k ustanovitvi številnih muzejev in galerij. Danes šteje več kot 600 rednih in častnih članov ter

² Ustanovitelj 13 slovenskih državnih muzejev je Ministrstvo RS za kulturo.

³ Okoli 46 slovenskih muzejev, katerih ustanovitelji so lokalne skupnosti, je država pooblastila za opravljanje državne javne službe varstva kulturne dediščine. Javna služba varstva kulturne dediščine obsega identificiranje, dokumentiranje, vrednotenje, interpretiranje in raziskovanje dediščine, ohranitev dediščine ter preprečevanje škodljivih vplivov nanjo, upravljanje dediščine, omogočanje dostopa do dediščine ali do informacij o njej, njeno predstavljanje javnosti in razvijanje zavesti o njej.

⁴ Teh muzejev je 11, med njimi je tudi Slovenski gasilski muzej dr. Branka Božiča v Metliki.

⁵ Tudi Slovenski gasilski muzej dr. Branka Božiča v Metliki je član SMS.

⁶ Sekcije SMS za kustose, za muzejsko dokumentacijo, za tehniško dediščino, za konservatorsko-restavratorsko dejavnost ter izobraževanje in komuniciranje.

⁷ ICOM je edina globalna organizacija za muzejsko področje, ima več kot 45.000 članov iz 138 držav, ki sodelujejo v 119 nacionalnih, 31 mednarodnih odborih in 6 regionalnih zvezah. Ustanovljen je bil leta 1946. Je partner organizacije UNESCO in mnogih drugih svetovnih organizacij.

Ljubiteljev muzejev. Redni člani so poklicni muzejski delavci, zaposleni v slovenskih muzejih in galerijah ter upokojeni poklicni muzejski delavci. Ljubitelji muzejev podpirajo dejavnost in cilje društva zaradi svojih ljubiteljskih interesov (<http://www.smd-drustvo.si/>).

Slovensko etnološko društvo, Slovensko arheološko društvo, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo so prav tako stanovska društva, ki združujejo strokovnjake iz posameznih strok, tradicionalno zastopanih v muzejih. Sodobni muzej pa seveda za opravljanje svojih nalog vse pogosteje potrebuje tudi druge strokovnjake.

Na področju izobraževanja slovenske javne univerze ponujajo več programov za pridobitev muzeoloških znanj na dodiplomski in podiplomski ravni. Dodiplomski študij muzeologije izvajajo Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, Univerze v Mariboru ter Univerze na Primorskem. Zadnja vsako leto organizira tudi Mednarodno poletno šolo muzeologije in dediščine. Le Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani nudi tudi študij muzeologije na podiplomski doktorski ravni v okviru programa Heritologija.⁸ Ta široka ponudba študijskih programov prispeva k strokovnemu razvoju muzejskega kadra ter spodbuja raziskovanje in ohranjanje kulturne dediščine.

Služba za premično dediščino in muzeje pri Narodnem muzeju (v nadaljevanju SPDM) deluje z namenom razvoja dolgoročne in kakovostne strategije za slovenske muzeje in galerije. Ob manku krovne ustanove,⁹ ki bi usmerjala strokovno delo slovenskih muzejev, predstavlja strokovni vezni člen med financerjem, to je Ministrstvom za kulturo RS, in izvajalci javne muzejske službe (<https://www.nms.si/si/muzej/spdm>). V nasprotju s strokovnimi društvi SPDM za vsa področja redno zaposluje le enega strokovnega sodelavca. Trenutno SPDM vodi vzpostavitev registra premične dediščine preko projekta E-Dediščina.

Informacijsko-dokumentacijski center (INDOK) upravlja spletni portal *Informacijski sistem kulturne dediščine*, Naloge Informacijsko-dokumentacijskega centra za dediščino so zagotavljanje podatkov za postopke varstva kulturne dediščine, vodenje registra nepremične

⁸ Heritologija je veda o varovanju, preučevanju in upravljanju kulturne ter naravne dediščine. Ime izhaja iz angleške besede *heritage* (dediščina). Povezuje se z muzeologijo in arheologijo ter se osredotoča na ohranjanje zgodovinskih spomenikov, arheoloških najdišč in premične dediščine.

⁹ Krovna ustanova za razvoj bibliotekarstva, Narodna in univerzitetna knjižnica, za arhiviste Arhiv R Slovenije, za varstvo nepremične kulturne dediščine pa Zavod za varstvo kulturne dediščine RS. Narodni muzej Slovenije ne opravlja naloge matične ustanove za slovenske muzeje.

in nesnovne kulturne dediščine, opravljanje naloge osrednjega dokumentacijskega centra za varstvo nepremične kulturne dediščine, vodenje osrednje specialne knjižnice za varstvo kulturne dediščine, vodenje postopkov razglašanja kulturnih spomenikov državnega pomena, izvajanje naloge, ki izhajajo iz predkupne pravice države glede kulturnih spomenikov, vodenje projekta celovite informacijske podpore procesom varstva nepremične kulturne dediščine (<https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-kulturo/o-ministrstvu/direktorat-za-kulturno-dediscino/informacijsko-dokumentacijski-center-za-kulturno-dediscino/>).

Poleg tega si slovenski muzeji v zadnjih desetletjih močno prizadevamo za **vzpostavitev centralnega ali vsaj regijskih depojev**, kar bi bil velik korak k profesionalizaciji in poenotenju dela na varstvu zbirk. Ideja je aktualna zaradi širjenja zbirk, pomanjkanja ustreznih prostorov in strokovnjakov na področju fizičnega varovanja dediščine (depoistov, konservatorjev, restavratorjev in preparatorjev). Izjemno dobro so sprejete delavnice metode RE-ORG¹⁰, ki slovenske muzealce usposablja za profesionalno urejanje prostora za hrambo predmetov.

4. Pogoji za delovanje muzeja kot institucije

V nadaljevanju si pogledjmo, kakšne pogoje za delo mora imeti muzej kot institucija. Muzej potrebuje **zbirke, ustrezne prostore ter strokovno usposobljen kader**. Po definiciji je muzej stalna javna ustanova z **urejenim statusom in sistemskim financiranjem**. Deluje na podlagi sprejetega **programa** in je zavezan k letnemu **poročanju** svojemu ustanovitelju in financerjem.

Srce vsakega muzeja so **zbirke**. Glede na svoje poslanstvo ima vsak muzej svojo **zbiralno politiko** in svoj **način organiziranosti muzejskega gradiva** po enotah, zbirkah, fondih in podobno. Muzeji hranijo pridobljeno in ustvarjeno gradivo. Med pridobljeno gradivo spadajo predvsem predmeti, fotografsko, audio-vizualno gradivo in drugo gradivo, ki ga muzej odkupi ali pridobi z donacijo, volili, na terenu in podobno. Ko gradivo s terena prispe v muzej, se spremeni njegov statusni kontekst. V svojem t. i. primarnem kontekstu, v svojem prvotnem okolju, predmeti nastanejo, se uporabljajo, predelujejo, zavržejo, ohranjajo. Kadar je predmet izbran in prenesen v muzej, se njegovo življenje nadaljuje tako, da uporabno vrednost zamenja

¹⁰ RE-ORG je ICCROM/UNESCO metodologija, ki z uporabo razpoložljive delovne sile in opreme ter minimalnimi sredstvi omogoča muzejem reorganizacijo hranjenja zbirk, tako da so ustrezno zaščitene, urejene, pregledne in dostopne. Metodologija, ki je bila v zadnjih letih v praksi preizkušena že v več kot 80 muzejih po svetu (<https://www.iccrom.org/programmes/re-org>).

dokumentarna, tržno pa kulturna. Temu statusi pravimo sekundarni kontekst. Predmet postane reprezentativen (tipičen) ali pričevalen. Odločitev o tem, kaj se bo preneslo v muzej, mora biti podprta s t. i. zbiralno politiko, ta pa s kriteriji. Kriteriji temeljijo na tematiki in primarnem kontekstu predmetov (kako je izdelan, kdaj, kje, kako in kdo ga je uporabljal, kdo je njegov avtor ali izdelovalec, od kod izvira original, komu je pripadal: lokalni, stanovski, gospodarski ali drugim skupnosti ...). Muzeji niso zadnje počivališče odsluženih predmetov, ampak njihove preišli izbrane zbirke. Muzealec predmet opiše, dokumentira, raziskuje, nariše, fotografira, očisti, preparira, obnovi, shrani, objavi v medijih, razstavi ... Temu rečemo muzejski kontekst.

Prostori, ki jih potrebujemo za delo v muzeju, so raznovrstni. V pisarnah poteka administrativno in raziskovalno delo. To so prostori s pisarniško opremo in računalniki, nekateri kustosi imajo ob svojih pisarnah tudi nekakšne utilitije, kamor prinašajo novo gradivo, preden ga klasificirajo in dokumentirajo. Posebej opremljeni so prostori za stalno in občasno razstavljanje muzejskih zbirk. Ti prostori imajo po navadi en večji ali več manjših razstavnih sob, recepcijo in koticke za pedagoško delo. Opremljeni so z opremo za razstavljanje, zagotavljanje ustrezne klime, varovanje gradiva in informacijami za obiskovalce. Zelo priljubljene so tudi pedagoške sobe za izvajanje pedagoških programov (delavnic, predavanj, predstavitev ...). Večji muzeji imajo ob razstavah še urejene muzejske trgovine in kavarne.

Izjemno pomembni so prostori za hranjenje nerazstavljenega gradiva, to so muzejski depoji. Praviloma bi moral imeti muzej več depojev, urejenih za hrambo gradiva glede na material (za les, za keramiko, steklo, papir ...). Posamezni materiali namreč zahtevajo specifične klimatske pogoje. Prav tako je treba izbirati prostore za depoje tako, da so varni pred vdorom vode, požarom, vetrom, biološkimi škodljivci in vlomilci. Prostori morajo biti dostopni, opremljeni z ustrezno opremo za hrambo različnega gradiva (regali, vitrine, predalniki, podstavki, omare ...) in informacijsko podprti (označene lokacije). V zadnjih letih so zelo priljubljeni tudi ogledni depoji, ki zlasti raziskovalcem in manjšemu krogu zainteresirane javnosti omogočajo vpogled v manj reprezentativno gradivo muzeja. Poleg prostorov za predmete muzej potrebuje še prostore za hrambo fotografskega gradiva (fototeka), arhivskega in dokumentarnega gradiva in prostor za druge vrste gradiva (npr. avdio in video gradivo).

Muzejski delavci so plačano ali neplačano osebje muzejev. Osnovni **strokovni kader** v muzejih so kustosi. Kustos lahko postane strokovnjak, ki ima zaključeno ustrezno visokošolsko izobrazbo in opravljen strokovni izpit iz varstva premične kulturne dediščine. Kustosi po določenih kriterijih lahko napredujejo v strokovne nazive višji kustos, muzejski svetovalec in muzejski svetnik. Poleg osnovne skrbi za zbirke lahko opravljajo tudi specialne naloge (npr. kustos dokumentalist, kustos pedagog ...). Za fizično ohranjanje predmetov skrbijo konservatorji in restavratorji. Poleg kadra na upravi (direktor, računovodja, tajnik) in kustosov so v muzejih zaposleni muzejski tehniki, vodniki, hišniki, čistilke, strokovnjaki za marketing in drugi strokovnjaki. Vsak izmed njih ima svoje naloge, ki so podrejene poslanstvu muzeja, za opravljanje svojega dela morajo pridobiti ustrezne praktične izkušnje.

V večjih muzejih so zelo zaželeni tudi **prostovoljci**, ki s svojim različnim znanjem pomagajo pri vsebinskih obdelavah muzejskega gradiva, njihovem dokumentiranju, pri delu z obiskovalci, promociji in številnih drugih dejavnostih v muzejih. Prostovoljci pomenijo izjemno dragoceno vez med stroko in javnostjo.

Vsak muzej ima svojega ustanovitelja. To je pravna oseba, ki je v zakonodaji v muzejih opredeljena kot odgovorna za delovanje, strateški razvoj in financiranje muzeja. Muzej ima lahko tudi druge financerje, se pa tudi sam ukvarja s pridobitno dejavnostjo, vendar prav tako v skladu s svojim poslanstvom in za potrebe muzeja.

Muzeji skupaj z organi zavoda in javnostjo oblikujejo svoj dolgoročni in letni program po obrazcih, ki jih pripravi Ministrstvo za kulturo RS. Program financerje zavezuje k finančni podpori vsebine programa, muzeje pa obvezuje k opravljanju javne službe, pripravi razstav in razstavnih programov (programi za otroke, mladino in odrasle ter obiskovalce s posebnimi potrebami), izvajanju zbiralne politike (pridobivanje novega muzejskega gradiva), rednemu izobraževanju, sodelovanju v domačem in mednarodnem okolju, komunikaciji in promociji ter drugim projektom po dogovoru z zainteresirano javnostjo.

5. Javna služba v muzejih

Javna služba je družbi nujno potrebna dejavnost, preko katere se producirajo javne dobrine in storitve, ki jih v javnem interesu trajno in nemoteno zagotavlja državna oziroma lokalna skupnost, kadar in če jih ni mogoče zagotavljati na trgu, ter pri tem njen glavni cilj ni pridobivanje dobička (www.Zakonodaja.si). **Javna služba v muzejih** zagotavlja ohranjanje,

raziskovanje in predstavljanje premične kulturne dediščine. Deluje na državni in lokalni ravni ter vključuje zbiranje, dokumentiranje, vrednotenje in interpretacijo predmetov, s čimer se omogoča dostopnost dediščine javnosti (www.gov.si).

Zbiranje muzejskega gradiva je sistematičen postopek pridobivanja predmetov iz preteklosti ali sedanjosti, ki predstavljajo premično kulturno dediščino. Zbiranje poteka v skladu z zbiralno politiko muzeja (zapisano v javnem dokumentu ter usklajeno s poslanstvom muzeja, strateškim načrtom in letnim programom), strokovnimi standardi (načrtovana finančna sredstva, pogoji za ustrezno varovanje, kot so prostor, klimatski pogoji, dokumentacijska podpora), etičnim kodeksom in veljavno zakonodajo. Muzeji zbirajo gradivo na različne načine: z nakupi, donacijami, terenskimi raziskavami (zlasti arheološka izkopavanja), zapuščinami (volila) in na druge transparentne in etične načine (prevzemi, izročitve, depoziti, menjave, inventure). Muzeji poleg predmetov zbirajo fotografsko, avdio-vizualno, arhivsko, knjižnično in drugo dokumentarno gradivo, ki ga po obliki in vsebini razvrščajo v muzejske zbirke.

Urejanje in dokumentiranje muzejskega gradiva je osrednja dejavnost javne službe. Obsega razvrščanje, zapisovanje in hranjenje podatkov o posameznih predmetih v zbirkah. Dobro urejeni in s tem tudi dostopni podatki so podlaga za vse nadaljnje strokovno delo v muzeju. Muzejska dokumentacija je koristna za uporabnike, zbirke in ustanove. Pri tem je treba upoštevati standarde, delo pa si po posameznih postopkih med sabo razdelijo kustosi in dokumentalisti. Cilj dokumentacije je, da gre predmet skozi vse faze obdelave in je tako pripravljen za muzejsko uporabo.

Vsak predmet, ki pride v muzej, ne glede na vzrok (nakup, ponudba za zbirko, izposoja) mora biti evidentiran v istem trenutku, ko ga prevzamemo. Iz te evidence se predmet razvrsti po statusih: če gre v zbirke muzeja, ga vpišemo v akcisijsko knjigo, ki po obdelavi priča, da je bil predmet v muzej pridobljen na zakonit način. Predmet v akcisijski knjigi dobi status muzejskega predmeta. Če muzejski predmet v postopku dokumentiranja vsebuje vse podatke o identifikaciji in provenienci, je v dobrem fizičnem stanju in imamo za njegovo varovanje ustrezne pogoje, ga lahko uvrstimo v inventarno knjigo in s tem pridobi status muzealije ali spomenika premične kulturne dediščine. Inventarna knjiga predmetov kulturne dediščine je uradna, temeljna, trajna in obvezujoča evidenca za vsako zbirko premične kulturne dediščine v Republiki Sloveniji, iz katere je razviden celoten fond z osnovnimi podatki premične kulturne

dediščine (Pravilnik o vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine, 2. člen). Če predmet, zaveden v vhodni dokumentaciji, ne ustreza zbiralni politiki, ali je bil muzeju samo posojen, dobi status evidentiranega gradiva.

Muzeji v svoji dokumentaciji vodijo še podatke o nadzoru lokacij, kje je evidentirano ali pridobljeno gradivo v danem trenutku (t. i. premestitve predmetov v instituciji), o izvedenih inventurah (inventure se izvajajo najmanj na vsakih 5 let), o izhodih oz. posojanju predmetov zunaj muzeja (pogodbe o izposoji z navedenimi pogoji) in o katalogizaciji. Katalogizacija pomeni skupek vseh osnovnih podatkov o predmetih v zbirki: kako je bil pridobljen, kakšen status ima, kakšno vrednost ima, ali je fotografiran, narisano, ali je konserviran-restavriran, kje se nahaja, kje je bil objavljen, kje je bil razstavljen ... Običajno ima vsak predmet svoj lasten kataloški zapis.

V postopku dokumentacije se izvaja tudi digitizacija (pretvorba analognega gradiva v digitalno obliko) in digitalizacija (vnos v digitalni muzejski sistem) muzejskega gradiva.

Zadnji postopek v sklopu dokumentacije je vrednotenje zbirk. V muzejih vrednotimo vsebinsko vrednost muzejskih predmetov in muzealij v fondu, ne pa njihove tržne vrednosti. Za ugotavljanje tržne vrednosti so usposobljeni cenilci kulturne dediščine.

Preučevanje zbirk je dopolnjevanje vedenja o posameznih predmetih in skupinah predmetov, uvrščenih v določene zbirke in zvrsti premične dediščine. Predmete klasificiramo, ugotavljamo njihovo starost, lastnosti, uporabo, fizično sestavo in druge podatke, ki sestavljajo katalog predmeta. Kot javni zavodi so muzeji dolžni rezultate raziskav in proučevanja posredovati javnosti v obliki razstav, objav, predstavitev ali kako drugače.

Muzej mora urediti ustrezne prostorske, klimatske in varne pogoje za **hranjenje** svojega gradiva na razstavah in v depojih. Pravila veljajo tudi za rokovanje z gradivom med transportom, v fazi dokumentiranja (v času, ko gradivo pride v muzej in se po dokončanem postopku dokumentacije shrani v depo), fotografiranja in proučevanja.

Nega zbirk zajema strokovno sprejete metode za zaščito pred poškodbami in propadanjem. Potreben je red in temeljit nadzor in spremljanje mikroklimatskih pogojev v razstavnih prostorih in depojih, vzpostavitev varnostnih ukrepov v razstavnih prostorih in depojih, jasno obveščanje o pravilih ravnanja s predmeti in preverjanje transportnih poti za prevoz predmetov.

Za vse vrste dejavnosti v muzejih velja upoštevanje mednarodnega **etičnega kodeksa** za muzeje.¹¹ Muzealci so zavezani določenim etičnim pravilom zlasti na področju pridobivanja muzejskih zbirk (zagotavljanje zakonitosti lastništva), izločanju gradiva in varstvu zbirk. Etična načela je treba upoštevati pri raziskovalni dejavnosti in dokumentiranju zbirk, predvsem pri identifikaciji predmetov oz. kritični presoji virov za ugotavljanje istovetnosti predmetov, njihovih lastnikov in izvoru zbirk ter spoštovanju skupnosti, ki ji muzej služi. Muzeji nosijo odgovornost pri predstavitvah, objavljanju in razstavljanju svojih zbirk. Muzejski delavci se vedejo odgovorno do svojega poklica, upoštevajo pravne okvire stroke (izjemno pomembno je poznavanje zakonov glede trgovanja s kulturno dediščino) in se zavedajo navzkrižja interesov (zasebni interes ne sme vplivati na objektivnost dela v muzeju).

6. Zasebne muzejske zbirke in zasebni muzeji

Največkrat zasebno muzejsko zbirko opredeljujemo kot bolj ali manj urejeno zbirko predmetov, ki je običajno vezana na lokalno okolje ali na specifično temo, večkrat gre tudi za zbirke naključno zbranih predmetov brez opredeljene zbiralne politike. Take zbirke so last posameznih navdušencev, zbirateljev, društev, verskih skupnosti, podjetij, šolskih ustanov in drugih lastnikov. Številni, zlasti manjši zasebni muzeji in zbirke ne izpolnjujejo zahtev Mednarodnega muzejskega sveta (ICOM). V nasprotju z muzeji kot javnimi ustanovami v njih ni strokovnega nadzora in sistematično urejene dokumentacije, nimajo zaposlenega strokovno usposobljenega osebja, stalne finančne podpore in so manj dostopni javnosti. Pogosto se osredotočajo na zabavo in informiranje o določeni tematiki ter predstavljajo dopolnitev lokalne turistične ponudbe. Problematičen je njihov trajnostni razvoj, saj pogosto po smrti ustanovitelja zbirka propade, se jo razproda ali kako drugače zamre. Promocija je večkrat omejena na lokalno okolje.

Po vsebini pa te muzejske zbirke, če so ustrezno evidentirane, zelo kakovostno dopolnjujejo javne muzejske zbirke. Če je gradivo v njih specialno, imajo njihovi lastniki večkrat več znanja in podatkov o njem, zato je sodelovanje in povezovanje med muzeji in lastniki zasebnih zbirk zelo dragoceno.

¹¹ Icomov kodeks muzejske etike. Ljubljana: Društvo ICOM, Mednarodni muzejski svet, Slovenski odbor, 2005.

7. Oblike in načini sodelovanja in povezovanja med muzeji in zasebnimi muzejskimi zbirkami
Pooblaščen muzeji in zasebni upravljavci muzejskih zbirk med seboj lahko tvorno in uspešno sodelujejo. Sodelovanje lahko poteka **neposredno med posameznim muzejem in muzejsko zbirko**, npr. tako da zasebni upravljavci obveščajo muzej o zanimivem gradivu, ki bi ga veljalo strokovno in sistemsko varovati, oba deležnika lahko nudita drug drugemu medsebojno strokovno podporo, promocijo, prirejata skupne razstave, sodelujeta pri izdaji muzejskih glasil in podobno. Muzeji lahko kandidirajo na razpise kot nosilci skupnih javno financiranih projektov.

Drugo vrsto povezovanja nudijo **strokovna društva** (za področje muzejev navedena zgoraj). V muzejska strokovna društva se lahko včlanijo vsi državljani, ki se želijo udeleževati izobraževalnih programov društev, preko njih na ekskurzijah predstavljajo in promovirajo svoje zbirke. Vsa strokovna društva podeljujejo tudi različna priznanja, ki jih za svoje delo na zbirkah ali za donacije prejmejo tudi zasebni zbiralci. Nekatera društva imajo celo posebne sekcije za ljubitelje (Slovensko muzejsko društvo, Slovensko etnološko društvo) in poseben program za tovrstne člane. V Skupnost muzejev Slovenije se lahko včlanijo tudi zasebni upravitelji zbirk, ki jim SMS nudi strokovne usmeritve.

Tudi lokalne skupnosti igrajo pomembno vlogo pri ohranjanju, interpretaciji in razvoju kulturne dediščine. S svojim vsakodnevnim življenjem, obrtjo in tradicijo skrbijo, da dediščina ostaja živa ter je temelj lokalne identitete, hkrati pa pomeni pomemben vir za trajnostni razvoj in medsebojno povezanost. Središča povezovanja so knjižnice, centri za medgeneracijsko sodelovanje, muzeji in druge institucije. Aktivno vključevanje prebivalcev prinaša številne prednosti. Ohranjanje nesnovne in nepremične dediščine povezuje generacije in krepi občutek pripadnosti kraju. Dediščina je osnova za razvoj kulturnega turizma, ki temelji na avtentičnih lokalnih zgodbah in izdelkih. Prebivalci najbolje prepoznajo vrednote svojega okolja, zato so nepogrešljivi pri odločanju o varstvu dediščine (www.etno-muzej.si).

Ministrstvo za kulturo R Slovenije vodi **registre kulturne dediščine**. Register nepremične kulturne dediščine¹² razvijajo od leta 1991, register nesnovne kulturne dediščine¹³ pa od leta 2009, register premične kulturne dediščine pa še ni vzpostavljen¹⁴.

¹² <https://eid.gov.si/#/iskalnik>

¹³ <https://www.nesnovnadediscina.si/sl>

¹⁴ <https://www.gov.si teme/register-kulturne-dediscine/>

8. Dobri primeri sodelovanja med strokovnjaki in ljubitelji

V nadaljevanju bom predstavila še nekaj primerov dobrega projektnega sodelovanja med strokovnjaki za varovanje kulturne dediščine in lastniki zasebnih muzejskih zbirk. Žal razpoložljivost števila strani za objavo tega prispevka omogoča samo kratke povzetke, morda pa bodo prišli prav pri načrtovanju dejavnosti za povezovanje gasilskih zasebnih zbirk.

Projekt *Evidentiranje oziroma terenska topografija etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejev na slovenskem etničnem ozemlju* (v nadaljevanju Projekt SED) je v letih 2004 in 2005 v sodelovanju s Slovenskim etnografskim muzejem (v nadaljevanju SEM), slovenskimi regionalnimi, medobčinskimi in specialnimi muzeji ob podpori Ministrstva za kulturo R Slovenije pripravilo, organiziralo in izpeljalo Slovensko etnološko društvo (v nadaljevanju SED) oz. njegova sekcija za etnologue muzealce. Namen projekta je bil vzpostavitev enotne metodologije evidentiranja zbirk na terenu, cilj pa s pomočjo vprašalnika zbrati temeljne podatke o javno dostopnih zasebnih zbirkah v Sloveniji. V dveh letih je 21 muzejev na svojem matičnem terenu evidentiralo 160 etnoloških in sorodnih zbirk. Zbrani podatki so vsebovali splošne podatke o zbirkah, opise zbiralne tematike, število predmetov, dokumentiranost zbirke, načine fizičnega varovanja, dostopnost zbirke in oblike sodelovanja s pristojnimi muzejskimi ustanovami. Zbrana dokumentacija je vsebovala evidenčne liste, terenske zapiske, fotografsko gradivo, promocijsko gradivo, elektronske vpise in sezname. Rezultati projekta so bili predstavljeni in objavljeni v številnih strokovnih publikacijah, na prireditvah. Vizija projekta leta 2005 je bila usmerjena v vpis gradiva iz zasebnih zbirk v slovenski register premične dediščine, v pripravo strategije skupnega varovanja kulturne dediščine, oblikovanje bibliografije, priprave priročnika ter promocijo in pripravo vodnika po zasebnih zbirkah. Priročnik je nastal za potrebe varovanja dediščine v muzejih na prostem¹⁵, vodnika pa zaradi različnih vzrokov v tem projektu nismo mogli uresničiti. SEM je v naslednjih letih izdal nekaj publikacij s podrobnejšimi opisi določenih zbirk predvsem v zamejstvu, ki lahko služijo kot dober primer ureditve posamezne zasebne zbirke.¹⁶ Pri SED je bila ustanovljena še Sekcija za ljubitelje etnologije, Murkova listina se podeljuje prav članom te sekcije. V nadaljevanju je SED v letih 2007–2008 izvedel še šest dvodnevni delavnic v šestih krajih (Vače, Krško, Duplje, Nova Gorica, Ljubljana, Plešče), na katerih smo udeležencem – lastnikom

¹⁵ Polona Sketelj: *Priročnik za varovanje premične kulturne dediščine v muzejih na prostem*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2008.

¹⁶ Knjižna zbirka *Zbirke s te ali one strani*, ur. Barbara Sosič. Ljubljana, Slovenski etnografski muzej.

zasebnih muzejskih zbirk predstavili različne tematske sklope in dejavnosti v muzejih (dokumentiranje gradiva, fizično hranjenje, možnosti povezovanja z lokalno skupnostjo, oblike delovanja, zakonodaja, možnosti javnega financiranja ...). Udeleženci so na delavnicah pridobili dragoceno teoretično znanje in ga preizkusili v praksi na svojih zbirkah.

Še en primer povezovanja se nanaša na **projekt Zbor zbirk – med Alpami in Krasom**. Pri tem projektu gre za Program čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija med letoma 2007–2013. Namenjen je bil za evidentiranje, popis, ureditev, predstavitev, promocije in strokovno ovrednotenje 34 zbirk (zasebnih, društvenih, občinskih, muzejske izpostave) za nadaljnjo znanstveno obdelavo Instituta za narodopisje pri Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici. Potekal je na obeh straneh državne meje med Slovenijo in Italijo. Popisanih je bilo več kot 5.000 predmetov kulturne dediščine (od razglednic, dediščine obrtnikov, etnološke dediščine in podobnih pričevalcev preteklosti) ter terenska topografija in dokumentiranje zgodb o zbirkah in predmetih. Izdali so Vodnik po evidentiranih zbirkah¹⁷, zloženke in gradivo so dostopni na spletu ZRC SAZU. V sklopu projekta so bili obnovljeni številni razstavni prostori in postavljenih enajst informacijskih točk (Kulturna dediščina med Alpami in Krasom, 9). Vzpostavljena je bila mreža med zbiralci in zbirkami v obmejnih krajih, ki je odprta za priključitev novih »članov« (Prav tam, 15). Projekt je omogočil ozaveščanje o pestrosti etnološke dediščine, razvoj kulturnega turizma, vedenje o načinu življenja ter kulturi prebivalstva obmejnega območja in nudi priložnosti za plodno sodelovanje na vseh ravneh.

¹⁷ Kulturna dediščina med Alpami in Krasom: vodnik po zbirkah = L'eredità culturale fra Alpi e Carso : guida alle collezioni. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2015.

Viri in literatura

Batič, N., Čeplak Mencin, R., Mikuž, M. Moder, G., ur. (2005). *Icomov kodeks muzejske etike*. Ljubljana: Društvo ICOM, Mednarodni muzejski svet, Slovenski odbor.

Hudales, J. (2008). *Slovenski muzeji in etnologija: od kabinetov čudes do muzejev 21. stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2008.

Jerin, A., Pukl, A., Židov, N., ur. (2012). *Priročnik o nesnovni kulturni dediščini* (2012). Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

Jezernik, B. (2010). Slovenska kulturna dediščina in politika. V: *Kulturna dediščina in identiteta*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Poljak Istenič, S., ur. (2015): *Kulturna dediščina med Alpami in Krasom: vodnik po zbirkah = L'eredità culturale fra Alpi e Carso: guida alle collezioni*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Porenta, T. (2007). Stanje in vizije zasebnega zbirateljstva na Slovenskem. V: *Etnologija in regije: Koroška: zbornik znanstvenih in strokovnih člankov*. Ljubljana, Slovensko etnološko društvo, 65-81.

Pravilnik o vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine (2004–2009). *Uradni list RS*, št. [122/04](#) in [16/08](#) – ZVKD-1.

Sketelj, P. (2008). *Priročnik za varovanje premične kulturne dediščine v muzejih na prostem*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2008.

Sosič, B., ur. (2021). *Priročnik za dokumentiranje muzejskih zbirk*. Ljubljana, Skupnost muzejev Slovenije.

Stuart A. Holm (2003). Opredmeteni predmeti: kako dokumentirati muzejsko zbirko. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije.

Zakon o varstvu kulturne dediščine (2008). Uradni list RS, št. 7/99, 110/02 – ZGO-1 in 126/03 – ZVPOPKD.

Elektronski viri

<https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-kulturo/o-ministrstvu/direktorat-za-kulturno-dediscino/informacijsko-dokumentacijski-center-za-kulturno-dediscino/> (dostopno 29. 5. 2026)

<https://eid.gov.si/#!/iskalnik> (dostopno 29. 5. 2026)

(<https://www.gov.si teme/register-kulturne-dediscine/>) (dostopno 29. 5. 2026)

<https://icom-slovenia.si/> (dostopno 29. 5. 2026)

<https://www.iccrom.org/programmes/re-org> (dostopno 29. 5. 2026)

<https://www.nesnovnadediscina.si/sl> (dostopno 29. 5. 2026)

<https://www.nms.si/si/muzej/spdm> (dostopno 29. 5. 2026)

<http://www.smd-drustvo.si/> (dostopno 29. 5. 2026)

www.sms-muzeji.si) (dostopno 29. 5. 2026)

(www.Zakonodaja.si) (dostopno 29. 5. 2026)

SKRB ZA DOKUMENTARNO IN ARHIVSKO GRADIVO SLOVENSKEGA GASILSTVA

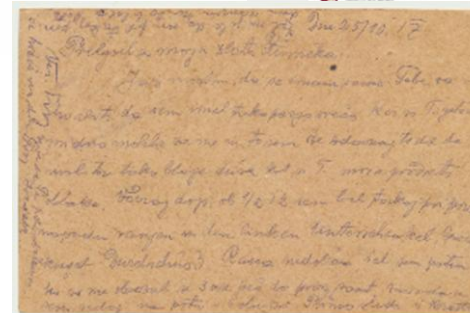
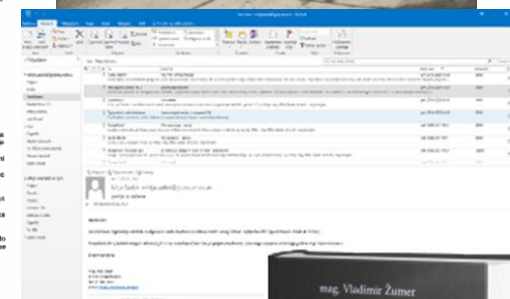
mag. Mitja Sadek
arhivski svetovalec

Zgodovinski arhiv Ljubljana

DOKUMENTARNO GRADIVO

- so vse vrste in oblike zapisov, ki so nastali ali bili prejeti pri poslovanju pravnih in fizičnih oseb in sicer ne glede na

- a) datum zapisa
- b) obliko zapisa
- c) nosilec zapisa

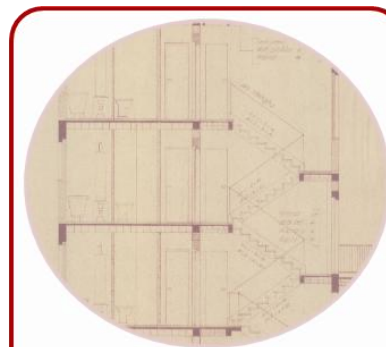
ARHIVSKO GRADIVO (AG)

je tisti del dokumentarnega gradiva, ki ima:

Arhivsko gradivo je kulturni spomenik.

trajen pomen
za zgodovino,
druge
znanosti in
kulturo

trajen pomen
za pravni
interes
pravnih in
fizičnih oseb

Ustvarjalec / imetnik:

- a) odbere AG iz dokumentarnega gradiva na podlagi pisnih navodil pristojnega arhiva (➡ AG določi arhiv)
- b) AG v roku 30 let od njegovega nastanka preda pristojnemu arhivu.

Dva cilja:

1. Kateri gasilske organizacije morajo pristojnim arhivom predati AG – bodisi svoje AG bodisi AG svojih predhodnikov?
2. Kako bi morali ustvarjalci/imetniki AG skrbeti za svoje gradivo (materialno varstvo)?

Katero AG v zvezi z gasilsko dejavnostjo bi se že moralo nahajati v slovenskih arhivih?

- vse AG izpred leta 1995-96 (ZVDAGA – 30 let; Zakon o društvih - 1995)
- AG organizacij, ki so bile doslej določene za ustvarjalce AG:

Stran 1836		URADNI LIST SRS
207. Splošno združenje energetike, Ljubljana	262.	
208. Splošno združenje kinematografije, Ljubljana	263.	
209. Splošno združenje trgovine, Ljubljana	264.	
210. Zveza obrtniških združenj, Ljubljana	265.	
211. Splošno združenje drobnega gospodarstva, Ljubljana	266.	
212. Splošno združenje celulozne, papirne in papirno-predelovalne industrije, Ljubljana	267.	
213. Splošno združenje usnjarsko predelovalne industrije, Ljubljana	268.	
214. Splošno združenje prometa in zvez, Ljubljana	269.	
215. Splošno združenje kemične in gumarske industrije, Ljubljana	270.	
216. Splošno združenje kovinske industrije, Ljubljana	271.	
217. Splošno združenje črne in barvaste metalurgije in livarn, Ljubljana	272.	
218. Zadržna zveza Slovenije	273.	
219. Splošno združenje grafične, grafično predelovalne industrije, časopisne in založniške dejavnosti ter knjigotštva, Ljubljana	274.	
220. Splošno združenje elektroindustrije, Ljubljana	275.	
221. Splošno združenje kmetijstva, živilske industrije in prehrane, Ljubljana	276.	
222. Združenje bank Slovenije	277.	
223. Splošno združenje zavarovalstva, Ljubljana	278.	
224. Splošno združenje za inženiring, Ljubljana	279.	
225. Pravna pisarna pri Gospodarski zbornici Slovenije	280.	
226. Odvetniška zbornica Slovenije	281.	
227. Sestavljena organizacija združenega dela Zvezniško gospodarstvo z enovitimi delovnimi organizacijami	282.	
228. Zdržne PTT organizacije Slovenije	283.	
229. Gasilska zveza Slovenije	284.	
230. Kmetijska zveza Slovenije	285.	

Skupščinski Dolenjski list, št. 31/84	
310.	
Na podlagi 4. odstavka 95. člena zakona o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81), 268. člena statuta občine Novo mesto (Skupščinski Dolenjski list št. 5/79) in na predlog Zgodovinskega arhiva Ljubljana izdaja Komite za družbeni razvoj Skupščine občine Novo mesto	
ODREDBO	
o družbenih pravnih osebah in društvih, katerih arhivsko gradivo bo prevzemal Zgodovinski arhiv Ljubljana	
1. člen	
Družbene pravne osebe in društva, ki imajo sedež na območju občine Novo mesto (v nadaljnjem besedilu: družbene pravne osebe in društva), katerih arhivsko gradivo bo v skladu z zakonom o naravni in kulturni dediščini (v nadaljnjem besedilu: zakon) prevzemal Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljnjem besedilu: arhiv), so:	
- Industrija in rudnik nekovin „Kremen“ Novo mesto, Novo mesto	
- IMV Novo mesto, Novo mesto	
- Krka, tovarna zdravil Novo mesto	
- Zveza telesnokulturnih organizacij Novo mesto, Novo mesto	
- Aeroklub Novo mesto, Novo mesto	
- Zdravstveni center Novo mesto, Novo mesto	
- Vzgojnovarstveni zavod Novo mesto, Novo mesto	
- Skupščina občine Novo mesto, Novo mesto	
- SDK podružnica Novo mesto, Novo mesto	
- Temeljno sodišče Novo mesto, Novo mesto	
- Sodišče združenega dela Novo mesto, Novo mesto	
- Temeljno javno tožilstvo Novo mesto, Novo mesto	
- Javno pravobranilstvo Novo mesto, Novo mesto	
- Družbeni pravobranilec samoupravljanja Novo mesto, Novo mesto	
- Območna SIS za PTT promet Novo mesto, Novo mesto	
- Območna vodna skupnost Dolenjske Novo mesto, Novo mesto	
- Kmetijskozemljiška skupnost Novo mesto, Novo mesto	
- SIS za požarno varnost Novo mesto, Novo mesto	
- Medobčinski svet ZKS za Dolenjsko Novo mesto, Novo mesto	
- Medobčinski svet ZSMS Novo mesto Novo mesto, Novo mesto	
- Medobčinski svet za Dolenjsko ZSS, Novo mesto	
- Občinski odbor RK Novo mesto, Novo mesto	
- Dolenjska turistična zveza Novo mesto, Novo mesto	
- Društvo ljudske tehnike Novo mesto, Novo mesto	
- Društvo pravnikov v gospodarstvu Novo mesto, Novo mesto	
- Slavistično društvo Dolenjske, Novo mesto	
- Občinska zveza prijateljev mladine Novo mesto, Novo mesto	
- Društvo samoupraviteljev Novo mesto, Novo mesto	
- Občinska gasilska zveza Novo mesto, Novo mesto	
Arhiv bo prevzemal tudi arhivsko gradivo pravnih prednikov in pravnih naslednikov v tem členu navedenih pravnih oseb in društev.	
2. člen	
Družbene pravne osebe in društva, ki imajo dokumentarno gradivo in izvira iz časa do 9. 5. 1945	

Kje AG v zvezi z gasilsko dejavnostjo nastaja danes?

Javna gasilska služba (*ZVDAGA = izvajalci javnih služb*):

- a) Poklicne gasilske enote (*javni zavodi idr.*) opravljajo javno gasilsko službo **skladno z Zakonom o gasilstvu**.
- b) Prostovoljne gasilske enote javno gasilsko službo opravljajo skladno z Zakonom o gasilstvu, **če jih neposredno določi pristojni občinski organ in če z gasilskimi organizacijami, v katerih delujejo te gasilske enote, občina neposredno sklene pogodbo o opravljanju javne gasilske službe**. Za opravljanje javne gasilske službe je lahko določena le tista prostovoljna gasilska enota, ki se preko gasilske zveze **povezuje v Gasilsko zvezo Slovenije**.

O AJPES

IŠČEM

ODDAJAM

REGISTRIRAM

BONITETNE STORITVE
IN POBOTNAROČILNICE IN
INFORMACIJE

eRZIJZ

REGISTER ZAVEZANCEV ZA INFORMACIJE JAVNEGA ZNAČAJA

Registri / Drugi registri / Zavezanci za informacije javnega značaja / eRZIJZ

Iskalnik

Rezultati

ISKANJE ZAVEZANCEV ZA INFORMACIJE JAVNEGA ZNAČAJA

Prikaz stanja v registru ob 11:17:52.

Število zadetkov: 665 (prikazujem od 1 do 15)

Naziv/firma	Matična št.	Davčna št.	Sedež	Status
PROSTOVOLJNO GASILSKO DRUŠTVO KASAZE LIBOJE	1049712000	73233668	Liboje	Aktiven
GASILSKA ZVEZA PREBOLD	1050036000	99533359	Prebold	Aktiven
GASILSKA ZVEZA LOŠKI POTOK	1139932000	37802259	Hrib-Loški Potok	Aktiven
RIBIŠKA DRUŽINA BOHINJ	1141953000	20960506	Bohinjska Bistrica	Aktiven
Gasilska zveza občine Juršinci	1144316000	63621266	Juršinci	Aktiven
Gasilska zveza Občine Dornava	1144537000	74953591	Dornava	Aktiven
Športna zveza občine Gorišnica	1144545000	99910926	Gorišnica	Aktiven
Društvo upokojencev Muretinci	1145142000	89595513	Muretinci	Aktiven
DRUŠTVO SOŽITJE KAMNIK - DRUŠTVO ZA POMOČ OSEBAM Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU KAMNIK	1172298000	75569680	Loke v Tuhinju	Aktiven
GASILSKA ZVEZA JESENICE	1172786000	32827920	Jesenice	Aktiven
LOVSKA DRUŽINA KOZJE STENA	1188208000	23743654	Otlica	Aktiven
LOVSKA DRUŽINA ŠKOFLJICA	1204530000	22604383	Škofljica	Aktiven
Gasilska zveza Destnik	1369571000	43092519	Janežovski Vrh	Aktiven
Društvo gospodinj Občine Gorišnica	1369598000	49851110	Gorišnica	Aktiven
Lovska družina Sveta Marjeta niže Ptuja	1369636000	23413913	Placerovci	Aktiven

Kaj pa gradivo ostalih gasilskih društev ter gasilskih zvez?

- Po zakonu ne izvajajo javne gasilske službe.
- Ker je gasilstvo po 2. členu gasilskega zakona **humanitarna dejavnost, ki se opravlja v javnem interesu**, jih lahko ARS po evidentiranju gradiva s strani pristojnega arhiva z odločbo razglasi za ustvarjalca zasebnega arhivskega gradiva:

50.b člen ZVDAGA (gradivo oseb zasebnega prava, ki so na podlagi zakona pridobile status delovanja v javnem interesu):

- *Osebe zasebnega prava, ki so na podlagi zakona pridobile status delovanja v javnem interesu, same iz svojega dokumentarnega gradiva v delu, ki se nanaša na delovanje v javnem interesu, v sodelovanju s pristojnim arhivom odberejo gradivo, ki ima lastnosti arhivskega gradiva.*
- *Osebe iz prejšnjega odstavka morajo hraniti svoje arhivsko gradivo v skladu s tem zakonom ali pa ga neodplačno predati pristojnemu arhivu, ki ga je dolžan prevzeti.*

Materialno varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva

- Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (31. – 49. člen):

Obvezna skrb ustvarjalcev oz. imetnikov AG, da se AG pri hrambi, uporabi, prevozu ali pri organizaciji razstav ne poškoduje, uniči ali izgubi.

Skrb za dokumentarno in arhivsko gradivo:

- ohranjanje
- materialna varnost
- celovitost in urejenost

Dokumentarno in arhivsko gradivo, ki obsega 30 tekočih metrov ali več, se mora hraniti v arhivskih depojih v primerni tehnični opreми.

Gradivo, ki obsega manj kot 30 tekočih metrov, se lahko hrani izven depoja v zaklenjenih omarah na mestu, varnem pred požarom in izlivom vode.

Arhivski depoji se uporabljajo samo za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva in morajo biti ločeni od drugih prostorov.

Zagotoviti je treba **stabilne in ustrezne mikroklimatske pogoje** za hrambo gradiva:

Papirno gradivo:

T: 16-19 C°

RV: 40-60 %

Svetloba: tema

KONTROLA: naprava za merjenje stopnje relativne vlažnosti in temperature – **higrometer in termometer** (merjenje in evidenca)

Arhivski depoji morajo imeti:

- ustrezne gasilne aparate in sisteme:
 - ➔ najprimernejša je kombinacija gasilnih aparatov na vodo (vodno meglo) ter na CO²
- naprave za javljanje požara, vloma in izliva vode
- funkcionalno in stabilno opremo (regale, omare)
- ustrezno tehnično opremo za vse vrste in formate dokumentarnega in arhivskega gradiva (ovoji in arhivske škatle ipd.)

Hvala za pozornost in obilo
uspešnega sodelovanja z arhivi!

shutterstock.com • 2718727037

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Območna enota Novo mesto

Gasilski domovi kot nepremična kulturna dediščina

Mag. Dušan Štepec, konservatorski svetnik
ZVKDS, OE Novo mesto

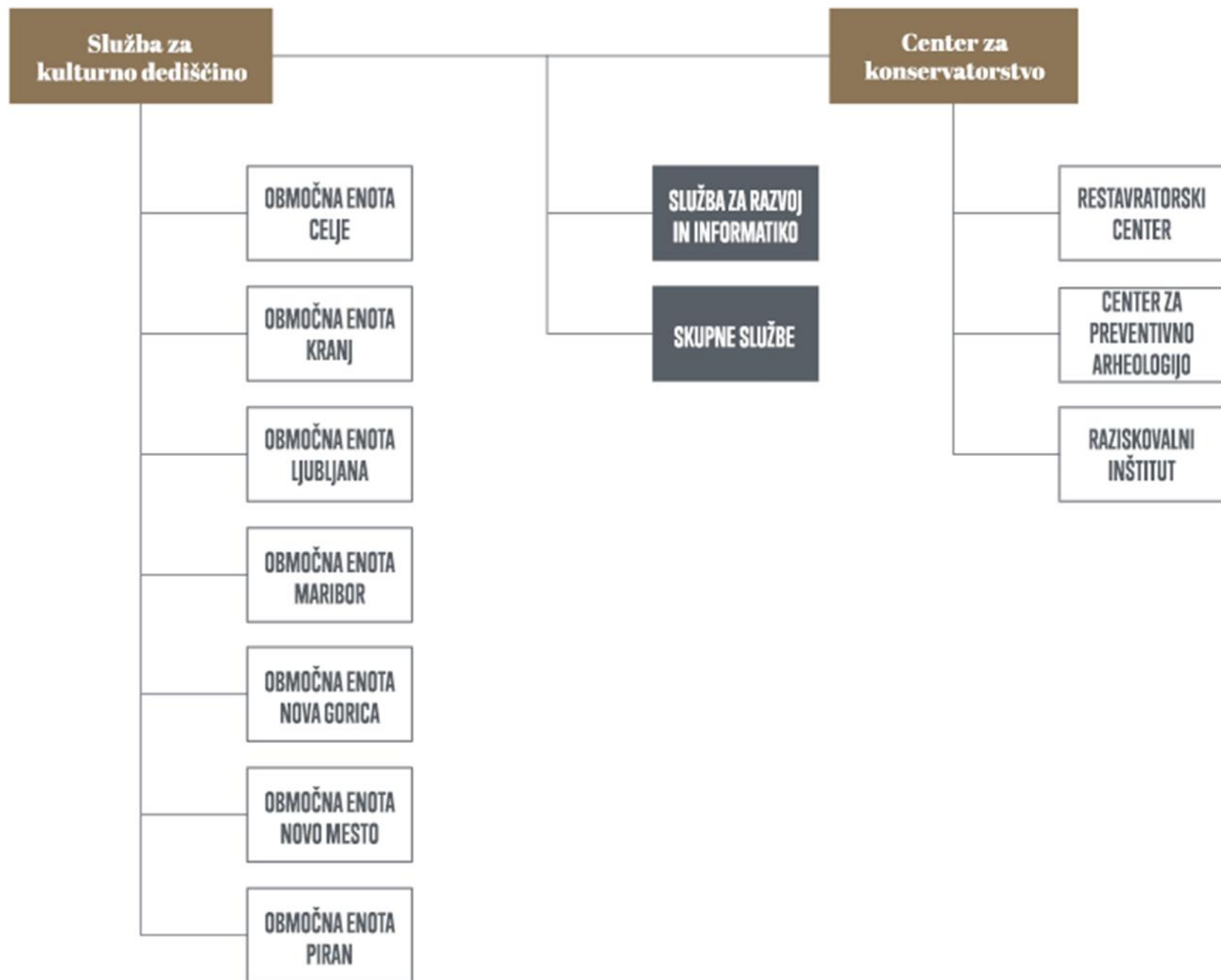
Izzivi varstva dediščine gasilstva v Sloveniji v 21. stoletju

Dom kulture Ig, 9. maj 2026

Zakonodaja in varstvo dediščine

- Področje varstva kulturne dediščine ureja mednarodno pravo in državna zakonodaja – skupaj predstavljajo minimalne strokovne in organizacijske standarde o ravnanjih in metodah dela ter usmerjajo varstveno doktrino.
- Ustava Republike Slovenije (73.člen): *“Vsakdo je dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike. Država in lokalne skupnosti skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine”*.
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/2008).

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Območna enota Novo mesto

NASLOV PREDAVANJA
Podnaslov predavanja
Predavatelj

Kdaj postane nepremična kulturna dediščina pravno zavarovana?

- Z vpisom nepremičnine v register nepremične kulturne dediščine in z vključitvijo enote dediščine v občinski prostorski akt
- Z razglasitvijo enote dediščine za kulturni spomenik lokalnega ali državnega pomena

Nepremična kulturna dediščina v Sloveniji v številkah

- 31094 vpisanih enot dediščine v registru nepremične kulturne dediščine
- 8303 kulturnih spomenikov lokalnega pomena
- 348 kulturnih spomenikov državnega pomena

Tudi gasilski domovi so lahko nepremična kulturna dediščina

Trenutno stanje zavarovanih gasilskih domov:

26 vpisanih v registru nepremične kulturne dediščine

5 gasilskih domov je razglašenih za kulturni spomenik lokalnega pomena:

Radovljica (1987), Škofja Loka (1988), Odranci (1993), Sodišnici (2005) in Tribuče (2018)

Vseh gasilskih domov v Sloveniji je preko 1300!

Gasilski dom v Radovljici iz 1896. leta.

Prvi zidani gasilski dom na Mestnem trgu v Škofji Loki iz leta 1906.

Sodišnici (Občina Tišina)

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Območna enota Novo mesto

NASLOV PREDAVANJA

Podnaslov predavanja

Predavatelj

- Odrancih (Občina Odranci): V stavbi gasilskega doma iz 1983, adaptirani in dozidani 2008 je urejena muzejska zbirka: gasilska oprema in vozilo (ročna brizgalna iz 1889) in dokumentarno gradivo (slike, fotografije, diplome) o gasilskem društvu Odranci, ustanovljenem 1923.

Tribuče (Občina Črnomelj). Gasilski dom iz 1928 z orodjarno in lesenim stolpom za sušenje cevi. Prvotno je bil v celoti lesen. Po drugi svetovni vojni so orodjarno zgradili iz opeke. Ohranjena je še 100 let stara ročna gasilska brizgalka na enoosnem vprežnem vozu.

PREDAVANJA

ov predavanja
Predavatelj

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Območna enota Novo mesto

NASLOV PREDAVANJA

Podnaslov predavanja

Predavatelj

Problematika obnove gasilskih domov

- prevladujejo udarniške akcije,
- premalo sodelovanja z arhitekturno stroko,
- v primeru varstvenega statusa ni sodelovanja z varstveno stroko.

Repče (Občina Trebnje). Gasilski dom zgrajen leta 1927, pred par leti so gasilci porušili lesen stolp.

Dobrnič (Občina Trebnje). Gasilski dom zgrajen 1926, razglednica je iz 1936.

Bela Cerkev (Občina Šmarješke Toplice). Društvo ustanovljeno 1906, sedanji dom zgra-
konec petdesetih letih.

Gorenji Globodol
(Občina Mirna Peč)

Dolenji Globodol (Občina
Mirna Peč)

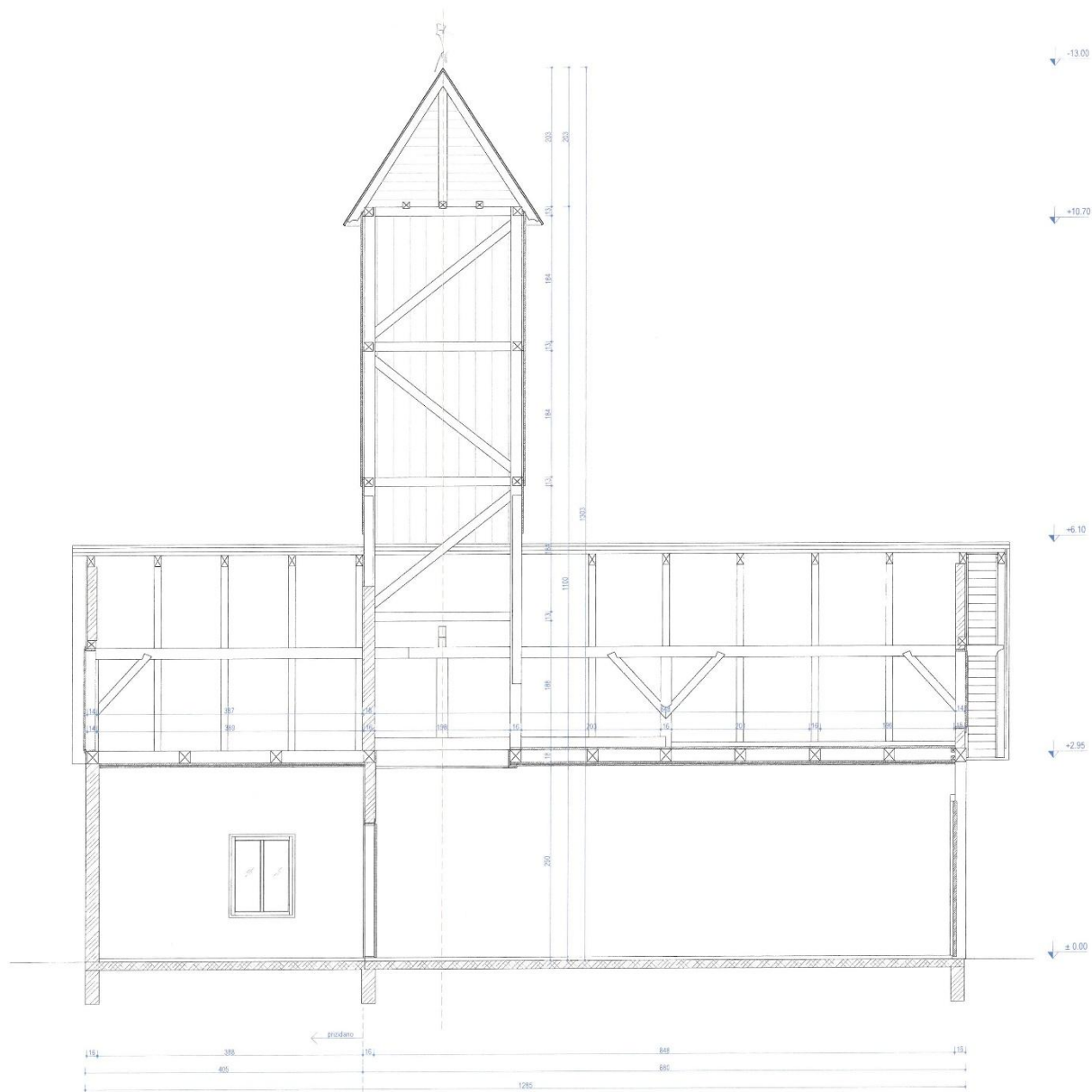

Dob Šentvid pri Stični (Občina Ivančna Gorica). Gasilski dom je bil zgrajen leta 1938, poslikal ga je ljudski slikar Anton Jug.

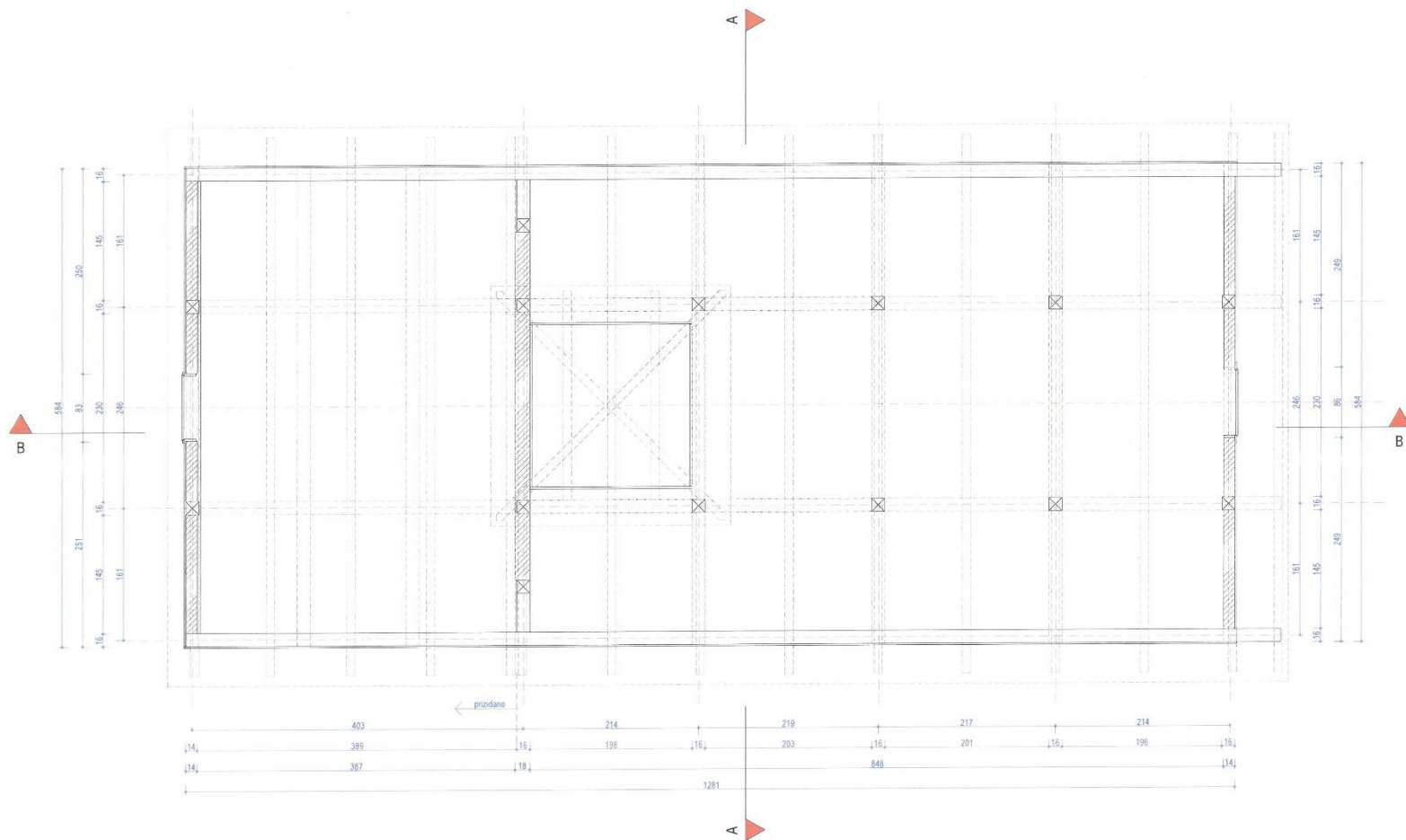

Gradac (Občina Metlika). Dom je bil zgrajen 1929, zadnji večji poseg pa je izveden 1955.

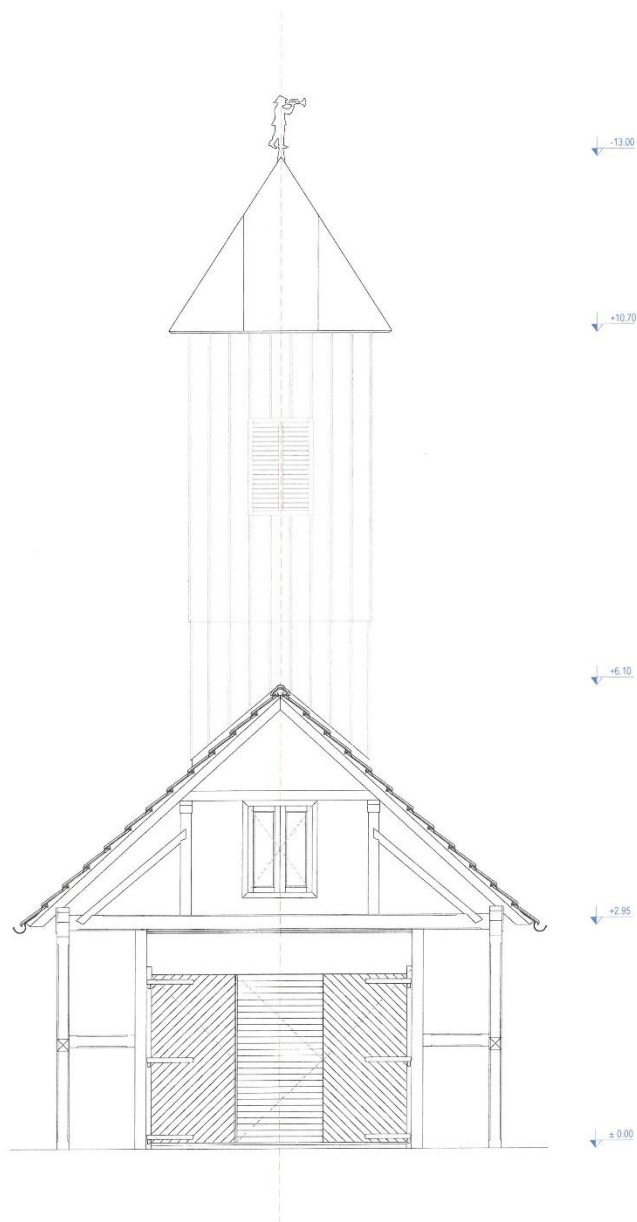
Mere kontrolirati na licu mesta.

Zaradi na vsebinske dodatke: Revidirano Skupna na vsebinske dodatke Obravnavanje Novo mesto	Arhitekt: ZVKDS OE Novo mesto Objekt: Gostilski dom ETD 1-28742 Projekat: Dokumentacija stanja Faza: "
Vrsta risbe: Prezrez B-B	Finis: Danijel Popelar, univ. dipl. inž. arhitekture konseruator pripravnik Odgovorni konservator: "
Mera preveriti na licu mesta: Datum: oktober 2025	Skala: 1:40 Veljavo območja znani: Mag. Dušan Štepec, univ. dipl. etnolog in kult. antr., konservatorski svetnik

Mere kontrolirati na licu mesta.

Zavezanec in varnostni kulturni dediščina Republike Slovenije Skupina za kulturno dediščino Območna enota Novo mesto		Nametil: ZVKDS OE Novo mesto	
Vrednoti rabi: Tloris podstrešja		Objekt: Gasilski dom EID 1-28742	
Mera preči na licu mesta		Projekt: Dokumentacija stanja	
Datum: oktober 2025		Faza: -	
Mera preči na licu mesta		Realiz: Damjan Popelar, univ. dipl. inž. arhitekture konservator pripravnik	
Mera preči na licu mesta		Odgovorni konservator:	
Mera preči na licu mesta		Univ. območje cov:	
Mera preči na licu mesta		Mag. Dušan Štepec, univ. dipl. etnolog in kul. inž., konservatorski svetnik	

Mere kontrolirati na licu mesta.

Začetek in vsebina kulturne dediščine: Novo mesto Območje mesta: Novo mesto			Naziv: ZVKDS OE Novo mesto	
Vrsta: Črtni risi			Objekt: Črtni risi	
Projekti: Dokumentacija stanja			Projekti: Dokumentacija stanja	
Faza: -			Faza: -	
Vrsta risa: Fasada severovzhod			Risatelj: Danijel Popelar, univ. dipl. inž. arhitekture	
Mesto projekta na licu mesta:			Konservator pripravil: Mag. Dušan Stepec, univ. dipl. etnolog in kult. antr., konservatorska svetovalka	
Datum: oktober 2025			Merski: 1:60	
Skizma: AS			Vrednotenje: Mag. Dušan Stepec, univ. dipl. etnolog in kult. antr., konservatorska svetovalka	

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Območna enota Novo mesto

NASLOV PREDAVANJA
Podnaslov predavanja
Predavatelj

Primeri dobre prakse

Žižki (Občina Črenšovci)

Grad na Goričkem v Prekmurju. Dom obnovljen ob 100 letnici društva, leta 2022.

Gorenje Vrhpolje (Občina Šentjernej)

Gabrovka (Občina Litija). Gasilski dom obnovljen leta 2016. V njem muzej s predstavitvijo vseh društev v Gasilski zvezi Litija.

Lesen gasilski dom v muzeju na prostem
v Stubingu v Avstriji.

Sklepne ugotovitve:

- manjka celovita raziskava, dokumentiranje in valorizacija gasilskega stavbnega fonda,
- nepopolna spomeniškovarstvena evidenca gasilskih domov,
- slaba ozaveščenost gasilcev glede njihovega varovanja,
- premalo sodelovanja s stroko pri obnovah,
- stiska s prostorom za hranjenje stare gasilske opreme,
- zapuščenost starih gasilskih domov – prazni in brez programov.

Hvala za pozornost.